

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Κοινωνική Πολιτική:

Πολιτικές για την Μετανάστευση, τις Κοινωνικές Διακρίσεις και την Ιδιότητα του Πολίτη

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Γκολφινόπουλου Μαρία

«Όψεις κοινωνικού αποκλεισμού των μεταναστών και προσφύγων. Η περίπτωση της Πάτρας»

Τριμελής εξεταστική επιτροπή: Φερόνας Ανδρέας, Επιβλέπων

Γαζή Φωτεινή, Μέλος

Παπαθεοδώρου Θεόδωρος, Μέλος

Αρ.Μητρώου: 3032202201001

Αθήνα, Ιανουάριος 2025

Copyright © 2025, Γκολφινόπουλου Μαρία

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος. Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας έκδοσης, εξολοκλήρου ή τμήματος αυτής για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση των μελετών για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τη συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα των κειμένων εκφράζουν τη συγγραφέα και μόνο.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το θέμα της παρούσας μελέτης αφορά την ανάδειξη των όψεων του κοινωνικού αποκλεισμού όπως τον βιώνουν οι μετανάστες και οι πρόσφυγες στην πόλη της Πάτρας. Η Πάτρα αποτελεί και αποτελούσε ένα σημαντικό σημείο προσωρινής κυρίως παραμονής για τον διερχόμενο πληθυσμό. Οι πολυτάραχες πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις των τελευταίων χρόνων την έχουν φέρει αντιμέτωπη με μεγάλα προσφυγικά και μεταναστευτικά ρεύματα κυρίως λόγω της κομβικής γεωγραφικής της θέσης. Διερευνάται ο κοινωνικός αποκλεισμός και οι όψεις του όπως τις βιώνουν οι μετανάστες και οι πρόσφυγες στην πόλη της Πάτρας. Για την διερεύνηση αυτή διαμορφώνονται ερωτήματα εστιασμένα στις συνθήκες και παράγοντες αποκλεισμού των μετακινούμενων πληθυσμών. Εξετάζονται, επίσης, ερωτήματα αναφορικά με την πρόσβαση στις δημόσιες υπηρεσίες, τις συνθήκες στέγασης, την απασχόληση και τις κοινωνικές τους σχέσεις. Παράλληλα, διερευνάται ο ρόλος της τοπικής κοινωνίας, των θεσμών και των πολιτικών στην ένταξη.

Για την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας, χρησιμοποιήθηκε η ποιοτική έρευνα ενώ ως μέθοδος συλλογής δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν οι ημιδομημένες συνεντεύξεις. Το δείγμα της έρευνας ήταν δέκα μετανάστες και πρόσφυγες από διαφορετικές χώρες, επιλεγμένοι με βάση την ποικιλομορφία και τη σχετικότητα με το θέμα.

Τα ευρήματα αναδεικνύουν ότι διάφοροι παράγοντες όπως ο χρόνος διαμονής, η γλώσσα, η πρόθεση μόνιμης εγκατάστασης, οι νομικές δυσκολίες, η γραφειοκρατία και οι πολιτισμικές διαφορές επηρεάζουν σημαντικά την ένταξη. Ειδικότερα, ο κοινωνικός αποκλεισμός από την κοινωνία στην πόλη της Πάτρας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το θεσμικό και κοινωνικό περιβάλλον που πλαισιώνει τους μετανάστες και τους πρόσφυγες.

Λέξεις κλειδιά: Κοινωνικός αποκλεισμός, Μετάστευση, Πολιτικές Ένταξη

ABSTRACT

The subject of this study focuses on highlighting the aspects of social exclusion as experienced by migrants and refugees in the city of Patras. Patras has historically served and continues to serve as a significant point of temporary residence for transient populations. The turbulent political and economic developments of recent years have brought the city face-to-face with large waves of refugees and migrants, primarily due to its strategic geographical location. This study examines social exclusion and its dimensions as experienced by migrants and refugees in Patras.

In order to explore this issue, specific research questions were developed, focusing on the conditions and factors contributing to the exclusion of mobile populations. Furthermore, questions focused on access to public services, housing conditions, employment, and social relations. At the same time, the role of the local community, institutions, and policies in the process of integration was also examined.

For the preparation of this thesis, qualitative research was employed, with semi-structured interviews serving as the primary method of data collection. The research sample consisted of ten migrants and refugees from different countries, selected based on diversity and relevance to the subject.

The results demonstrate that several factors such as length of residence, language proficiency, intention for permanent settlement, legal challenges, bureaucracy, and cultural differences, significantly influence the integration process. Specifically, social exclusion in the city of Patras is heavily influenced by the institutional and social environment that frames the experiences of migrants and refugees.

Keywords: Social exclusion, Migration, Integration policies

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	7
---------------	---

Α' ΜΕΡΟΣ-ΘΕΩΤΗΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1.ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ.....	11
1.1 Ο όρος Κοινωνικός Αποκλεισμός.....	11
1.2 Χαρακτηριστικά Κοινωνικού Αποκλεισμού.....	13
1.3 Η διάρρηξη του Κοινωνικού Δεσμού.....	14
1.4 Η χωρική έκφραση του κοινωνικού αποκλεισμού.....	16
2. ΤΟ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ.....	18
2.1. Εννοιολογική Προσέγγιση του Μεταναστευτικού και Προσφυγικού φαινομένου.....	18
2.2 Θεωρητικές προσεγγίσεις μετανάστευσης.....	19
2.3 Το μεταναστευτικό φαινόμενο στην Ελλάδα.....	21
2.4 Χαρακτηριστικά της μετακίνησης προς την Ελλάδα.....	23
3.ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ.....	26
3.1 Πολιτισμικές διαφορές και προκατάληψεις.....	26
3.2 Το κοινωνικό και μορφωτικό κεφάλαιο.....	27
3.3 Νομοθετικά Όρια και αποκλεισμός.....	28
3.4 Ο Ρόλος του Χώρου στον αποκλεισμό των μεταναστών.....	30
4. ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΕΕ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΑΣ.....	32
4.1 Πολιτικές ένταξης ΕΕ.....	32
4.1.α Σχέδια δράσης ΕΕ για την ένταξη.....	33
4.1.β Οικονομική ενίσχυση της ένταξης	34
4.2 Πολιτικές ένταξης στην Ελλάδα.....	36
4.2.α Εισαγωγή Θεσμικών Πλαισίων για την Ένταξη.....	36
4.2.β Εξελίξεις και αλλαγές στις Πολιτικές Ένταξης.....	37
4.2.γ Η πρόκληση της προσφυγικής κρίσης.....	40

ΜΕΡΟΣ:Β'-ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

5.1 Μεθοδολογία Έρευνας.....	42
5.2 Στόχος της Έρευνας.....	42

5.3 Ερευνητικά Ερωτήματα.....	43
5.4 Δείγμα και μέθοδος δειγματοληψίας.....	44
5.5 Ανάλυση αποτελεσμάτων.....	46
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	59
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	63
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	65

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η μετανάστευση αποτελεί ένα από τα πιο πολυσύνθετα και διαχρονικά φαινόμενα της ανθρώπινης ιστορίας . Τις τελευταίες δεκαετίες τόσο η Ευρώπη και η Ελλάδα έχουν έρθει αντιμέτωποι με την διαχείριση μεγάλων κυμάτων προσφυγικών και μεταναστευτικών ροών. Ενώ συχνά η μετανάστευση συνδέεται με την αναζήτηση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης ή τη διαφυγή από καταστάσεις κρίσης, οι μετακινούμενοι πληθυσμοί έρχονται αντιμέτωποι με πολυάριθμες προκλήσεις στη χώρα υποδοχής. Ο κοινωνικός αποκλεισμός, η φτώχεια και η περιθωριοποίηση αποτελούν καθημερινές προκλήσεις για πολλούς από αυτούς(Geddes,2003).

Ο κοινωνικός αποκλεισμός αφορά μία πολυσύνθετη και πολυδιάστατη έννοια η οποία συνδέεται στενά με την έννοια της μετανάστευσης, καθώς οι μετανάστες συχνά αντιμετωπίζουν προκλήσεις ενσωμάτωσης στη νέα κοινωνία. Ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν αφορά μόνο την οικονομική φτώχεια, αλλά και την έλλειψη πρόσβασης σε όλα τα δημόσια αγαθά . Τα κοινωνικά αποκλεισμένα άτομα μπορεί να αντιμετωπίζουν εμπόδια στην πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες όπως η υγειονομική περίθαλψη, η εκπαίδευση, και η απασχόληση, καθώς και πολιτισμικούς και γλωσσικούς φραγμούς.(Παπαδοπούλου,2012). Η έλλειψη αποτελεσματικών πολιτικών για την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού και την ενίσχυση της ισότιμης συμμετοχής στην κοινωνική, πολιτιστική και οικονομική ζωή συμβάλουν σημαντικά στην περιθωριοποίηση των πληθυσμών αυτών εμποδίζοντας την ενσωμάτωσή τους. Ταυτόχρονα, η μεταναστευτική κρίση των τελευταίων δεκαετιών έχει καταστήσει επιτακτική την ανάγκη για δημιουργία μηχανισμών που να προλαμβάνουν την περιθωριοποίηση και να ενισχύουν την κοινωνική συνοχή.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός συνδέεται στενά με τη μετανάστευση, καθώς οι μετανάστες ,ως ευάλωτη κοινωνική ομάδα, συχνά αντιμετωπίζουν πολλαπλές προκλήσεις στη κοινωνία υποδοχής που οδηγούν στον κοινωνικό αποκλεισμό. Οικονομικές δυσκολίες, όπως η περιορισμένη πρόσβαση σε ευκαιρίες κατάρτισης ,καλά αμειβόμενες θέσεις εργασίας με πλήρης εργασιακά δικαιώματα, ενισχύουν την επισφάλεια, ενώ η γραφειοκρατία, η έλλειψη γλωσσικής επάρκειας και οι αργές νομικές διαδικασίες δυσχεραίνουν την πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες. Παράλληλα, οι κοινωνικές διακρίσεις και τα πολιτισμικές διαφορές δημιουργούν εμπόδια δημιουργία κοινωνικών δεσμών με τον πληθυσμό της εκάστοτε

κοινωνίας. Η γεωγραφική περιθωριοποίηση, με τους μετανάστες να κατοικούν συχνά σε υποβαθμισμένες ή απομακρυσμένες περιοχές, ενισχύει την αποξένωση και μειώνει τις ευκαιρίες κοινωνικής ενσωμάτωσης. Τέλος, η έλλειψη πολιτικής στήριξης και η νομική ανασφάλεια επιδεινώνουν τις συνθήκες διαβίωσης, καθιστώντας την ένταξη ακόμα πιο δύσκολη. Ο κοινωνικός αποκλεισμός των μεταναστών δεν επηρεάζει μόνο τους ίδιους, αλλά και τη συνοχή της ευρύτερης κοινωνίας, καθιστώντας αναγκαία την ανάπτυξη πολιτικών που προάγουν την ένταξη και την κοινωνική ισότητα.

Διαπιστώνοντας τα παραπάνω, διαμορφώνεται η παρούσα μελέτη με σκοπό να μελετήσει τις όψεις του κοινωνικού αποκλεισμού σε μετανάστες και πρόσφυγες εξετάζοντας την περίπτωση της Πάτρας. Λαμβάνοντας υπόψη την σχετική διάσταση του κοινωνικού αποκλεισμού, η μελέτη επικεντρώνεται στην πόλη της Πάτρας. Η Πάτρα έχει αποτελέσει σημείο προσέλκυσης μεταναστών και προσφύγων για διαφορετικούς λόγους μερικών εκ των οποίων είναι η κοντινή απόσταση από αγροτικές περιοχές καθώς και το παλιό λιμάνι, το οποίο χρησιμοποιείται ως δίοδος προς την Ευρώπη. Το συγκεκριμένο θέμα επιλέχθηκε καθώς διαπιστώθηκε η ανάγκη έρευνας των κατά τόπους συνθηκών διαβίωσης των μεταναστών και προσφύγων σε αποκεντρωμένες περιοχές καθώς οι συνθήκες σε μικρότερες πόλεις διαφέρουν. Ταυτόχρονα, σε βάθος οι πολυδιάστατοι, ορατοί και αόρατοι, παράγοντες του κοινωνικού αποκλεισμού και όλες οι διαφορετικές όψεις που μπορεί να αναδύονται στην συγκεκριμένη πόλη. Η κατανόηση αυτών των σημείων είναι καθοριστικής σημασίας για την ανάπτυξη αποτελεσματικών πολιτικών ένταξης που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της συγκεκριμένης περιοχής.

Με σκοπό την διερεύνηση του συγκεκριμένου ζητήματος δημιουργήθηκαν τα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα τα οποία στοχεύουν να αποσαφηνίσουν τις διαφορετικές πτυχές του φαινομένου και να αναλυθούν οι κεντρικοί άξονες του :

1. Για ποιο λόγο επιλέχθηκε η Πάτρα ως πόλη εγκατάστασης;
2. Ποιες είναι οι προκλήσεις στις διαδικασίες νομιμοποίησης;
3. Πώς διαμορφώνεται η εμπειρία τους στην αναζήτηση και τις συνθήκες εργασίας;
4. Ποια εμπόδια αντιμετωπίζουν κατά την πρόσβασή τους σε κοινωνικές υπηρεσίες, θεσμούς και άλλες δομές υποστήριξης;
5. Πώς αντιλαμβάνονται τις σχέσεις τους με την τοπική κοινωνία και ποια είναι η στάση της τοπικής κοινωνίας απέναντί τους;

6. Ποιες είναι οι συνθήκες στέγασης με βάση ποιο κριτήριο επιλέχθηκε η περιοχή εγκατάστασης ;

7. Πώς αντιλαμβάνονται οι μετανάστες τις πολιτικές ένταξης που εφαρμόζονται σε τοπικό και εθνικό επίπεδο;

Η έρευνα χωρίζεται σε δύο μέρη , στο θεωρητικό και στο εμπειρικό. Στο θεωρητικό μέρος ,θα αναλυθούν βασικές έννοιες που σχετίζονται με την μετανάστευση και τον κοινωνικό αποκλεισμό καθώς και την σύνδεση αυτών των δύο εννοιών. Το θεωρητικό μέρος χωρίζεται σε τέσσερα κεφάλαια .Στο πρώτο κεφάλαιο , θα αναλυθεί η έννοια και οι διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού, η σημαντικότητα του κοινωνικού δεσμού και του χωρικού αποκλεισμού. Στο δεύτερο κεφάλαιο θα μελετηθεί η έννοια του μεταναστευτικού και προσφυγικού φαινομένου και στο τρίτο θα αναλυθεί η σύνδεση μεταξύ του κοινωνικού αποκλεισμού με την μετανάστευση.Στο τέταρτο κεφάλαιο θα παρουσιαστούν οι πολιτικές που έχουν υιοθετηθεί σε ευρωπαϊκό και σε εθνικό επίπεδο κι στοχεύουν στην κοινωνική ένταξη.

Στο δεύτερο μέρος της μελέτης , ακολουθεί το εμπειρικό κομμάτι στο οποίο μέσω της ποιοτικής μεθόδου ανάλυσης. Η επιλογή της ποιοτικής ανάλυσης κρίθηκε απαραίτητη, καθώς προσφέρει τη δυνατότητα εμβάθυνσης στις αντιλήψεις και εμπειρίες των ίδιων των υποκειμένων. Ειδικότερα, χρησιμοποιήθηκαν ημιδομημένες συνεντεύξεις, οι οποίες εξασφαλίζουν ευελιξία και επιτρέπουν την ανάδειξη θεμάτων που ενδεχομένως δεν είχαν προβλεφθεί από την ερευνήτρια, ανταποκρινόμενες τόσο στην πολυπλοκότητα του θέματος όσο και στην ανάγκη προσαρμογής στις δυναμικές κάθε συνέντευξης. Η έρευνα επικεντρώθηκε στη σκιαγράφηση των απόψεων και των εμπειριών των μεταναστών σχετικά με τον κοινωνικό αποκλεισμό που βιώνουν στην πόλη της Πάτρας. Μέσα από τις συνεντεύξεις επιδιώχθηκε να κατανοηθεί ο τρόπος με τον οποίο βιώνουν τον αποκλεισμό ,τις σχέσεις τους με την τοπική κοινωνία, τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες και οι πρόσφυγες στην πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες, στην απασχόληση, στην εκπαίδευση, στην στέγαση καθώς και τον ρόλο που διαδραματίζουν οι πολιτισμικές διαφορές και οι προκαταλήψεις στην ένταξή τους.

Έπειτα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας. Στα συμπεράσματα αποτυπώνεται η επιρροή όλων των παραγόντων που οδηγούν στον κοινωνικό αποκλεισμό στην Πάτρα τα οποία οποία έχουν προηγουμένως έχουν διατυπωθεί στο θεωρητικό πλαίσιο. Οι συνεντεύξεις

ανέδειξαν ότι ο αποκλεισμός δεν περιορίζεται μόνο σε οικονομικούς παράγοντες ενώ για κάποιους η επαφή με την κοινωνία της Πάτρας έχει αποκοπεί σε μεγάλο βαθμό. Τέλος, παρατίθεται αναλυτικός κατάλογος των βιβλιογραφικών πηγών, που αποτέλεσαν τη βάση για την ανάλυση και την εξαγωγή των συμπερασμάτων.

Α' ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο: ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

1.1 Ο όρος Κοινωνικός Αποκλεισμός

Ο όρος του κοινωνικού αποκλεισμού, αποτελεί μία κοινωνική κατασκευή η οποία ήρθε στην επιφάνεια τα τελευταία 30 χρόνια. Παραμένει μία πολυδιάστατη αλλά και αμφισβητούμενη έννοια δεν περιορίζεται σε μία συγκεκριμένη διάσταση και ταυτόχρονα δεν υπάρχει μια ενιαία, σαφής και καθολικά αποδεκτή ερμηνεία του. Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού χρησιμοποιήθηκε από τις κοινωνικές επιστήμες για να περιγράψει ότι βρισκόταν εκτός κοινωνίας με σκοπό ωστόσο να δημιουργηθεί μία κοινωνία ένταξης και όχι αποκλεισμού. (Παπαδοπουλου,2012)

Ο όρος κοινωνικός αποκλεισμός άρχισε να κάνει την εμφάνισή του την δεκαετία του 60' στην Γαλλία που χρησιμοποιήθηκε η περιγραφή “κοινωνικά αποκλεισμένοι” για τους φτωχούς. Ο Rene Lenoir θεωρείται ο πατέρας του όρου, αναφέροντάς τον, πρώτη φορά στο γνωστό κείμενό του «Les exclus : un Français sur dix». Ειδικότερα , ο Rene Lenoir έκανε λόγο για όλες τις κατηγορίες πληθυσμού που έχουν αποκλειστεί από το κοινωνικό δίκτυο ασφάλισης και κατ' επέκταση από την κοινωνία. Η εμφάνιση του όρου , ήρθε στην επιφάνεια σε μία περίοδο οικονομικής ανάπτυξης της Δυτικής Ευρώπης με μειωμένο τον δείκτη της ανεργία, αποκαλύπτοντας ότι παρά το γεγονός ότι οικονομικά οι δείκτες ικανοποιούσαν την κοινωνία , ένα μέρος αυτής εξακολουθούσε να παραμένει στο περιθώριο. Μέχρι την εμφάνιση του κοινωνικού αποκλεισμού υπήρχε μία μονοδιάστατη και κυρίως εισοδηματική έκφραση του κοινωνικού μειονεκτήματος. Συγκεκριμένα το χαμηλό εισόδημα παρέμενε σημαντικός παράγοντας αποκλεισμού και η αναστρεψιμότητα αυτού του φαινομένου μπορούσε να οδηγήσει σε καταπολέμηση του. (Φερόνας ,2019)

Αναμενόμενα όταν έγινε η εμφάνιση του κοινωνικού αποκλεισμού συνδέθηκε με την έννοια της φτώχειας. Ωστόσο , η φτώχεια και η έλλειψη πόρων δεν ήταν επαρκείς αιτίες για να δικαιολογήσουν την ρήξη των κοινωνικών σχέσεων και την δημιουργία μιας κοινωνίας

αποκλεισμού και όχι αλληλεγγύης. Ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν αφορά αποκλειστικά σε οικονομικά φαινόμενα αλλά διάφορες κοινωνικές διαδικασίες.(Παπαδοπουλου,2012)

Στο Πράσινο βιβλίο της Ευρωπαϊκής Ένωσης , αναφέρεται ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός υπερβαίνει την συμμετοχή στην εργασιακή ζωή και εμφανίζεται σε διαφορετικές διαστάσεις της κοινωνίας όπως η κοινωνική , η πολιτισμική , η γεωγραφική και η πολιτική. Είναι μία διαδικασία που θίγει άτομα και ομάδες που γίνονται αντικείμενο διάκρισης και διαχωρισμού. Παράγοντες που οδηγούν σε αυτή την κατάσταση είναι η ανεργία , η έλλειψη στέγης , η φτώχεια, η εθνότητα, η θρησκεία, η μετανάστευση, ο χώρος διαμονής, το φύλο. Γενικότερα η ύπαρξη ατόμων και ομάδων στο περιθώριο οδηγεί σε μία κατακερματισμένη κοινωνία. Ο αποκλεισμός είναι μία κατάσταση που προσδιορίζεται από την έλλειψη κοινωνικών και ατομικών δικαιωμάτων από την έλλειψη και απόλαυση κοινωνικών και δημόσιων αγαθών καθώς και στην έλλειψη διαμόρφωσης ή απόκτησης της εξουσίας. Εντοπίζουμε λοιπόν ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν είναι κατάσταση αλλά διαδικασίες με τις οποίες οι άνθρωποι ξεγλιστρούν έξω από τα περιθώρια της κοινωνίας . Είναι ένα γεγονός που δεν είναι απόλυτο , αλλά σχετικό με διαβαθμίσεις, δηλαδή στάδια των διαδικασιών αποκλεισμού.(Κασιμάτη,2007)

Ο ορισμός του κοινωνικού αποκλεισμού ,όπως και αρκετές έννοιες που αφορούν κοινωνικά ζητήματα , είναι ρευστός Η δυσκολία επίτευξης συμφωνίας σε έναν μοναδικό ορισμό του κοινωνικού αποκλεισμού είναι ευρέως αναγνωρισμένη, γεγονός που αποδίδεται στην ποικιλία παραγόντων που τον περιβάλλουν. Παρ' όλα αυτά, συνοπτικά, ο κοινωνικός αποκλεισμός μπορεί να οριστεί ως μια διαδικασία κατά την οποία άτομα ή κοινωνικές ομάδες απομακρύνονται πλήρως ή εν μέρει από την κοινωνία στην οποία ανήκουν. (De Haan, 2000) Η H.Silver επισημαίνει ότι «η έννοια είναι τόσο διφορούμενη , πολυδιάστατη και ελαστική ώστε να μπορεί να οριστεί με πολλούς διαφορετικούς τρόπους. Όπως αναφέρει και ο Paugam (1996) , οι επιστήμονες πρέπει να κατανοήσουν ότι δεν είναι εφικτό να δημιουργηθούν εξαντλητικοί ορισμοί για τα κοινωνικά φαινόμενα καθώς αυτά αλλάζουν ανά τον χρόνο και τις συνθήκες. (Φερώνας,2019)

Η Ruth Levitas στο έργο της «The Inclusive Society?» έχει αναφέρει τρεις τρόπου με τους οποίους γίνεται αντιληπτός ο κοινωνικός αποκλεισμός. Αρχικά, αναφέρει τον αναδιανεμητικό λόγο (RED - redistributionist discourse) που βλέπει τον κοινωνικό αποκλεισμό κυρίως ως αποτέλεσμα της φτώχειας και έλλειψης πόρων. Σύμφωνα με αυτή την ανάλυση , η Levitas

αναφέρει η ότι η απλή παροχή ευκαιριών δεν επαρκεί καθώς υπάρχουν βαθιές ανισότητες στους διαθέσιμους πόρους και τις δυνατότητες των ατόμων που συνδέονται με αυτούς. Έπειτα ακολουθεί λόγος της κοινωνικής ενσωμάτωσης (SID - social integrationist discourse) ο οποίος εστιάζει στην αμειβόμενη εργασία ως τον κύριο τρόπο κοινωνικής ένταξης. Δεν αποτελεί μόνο μέσο οικονομικής επιβίωσης αλλά ταυτόχρονα είναι ο δρόμος προς την κοινωνική ενσωμάτωση. Τέλος αναφέρεται ο ηθικός λόγος περί υποτάξης (MUD - moral underclass discourse) ο οποίος επικεντρώνεται στις υπό-τάξεις .Ο συγκεκριμένος λόγος εστιάζει στις ατομικές συμπεριφορές των κοινωνικά μεινεκτούντων ατόμων.(Levitas, 2005)

1.2 Χαρακτηριστικά Κοινωνικού Αποκλεισμού

Το πρώτο χαρακτηριστικό λοιπόν είναι η πολυδιάστατη και πολύεπίπεδη μορφή του όρου. Ο κοινωνικός αποκλεισμός μπορεί να αναλυθεί σε πολλά και διαφορετικά επίπεδα . Άνθρωποι που ζουν σε διαφορετικές κοινωνίες ή καταστάσεις βιώνουν τον αποκλεισμό με παρόμοιο τρόπο καθώς ο όρος αυτός μπορεί να πάρει τόσες μορφές όσες είναι και τα υποκείμενα της κοινωνίας που τον βιώνουν . Οι λόγοι που προκαλούν τον κοινωνικό αποκλεισμό εξαρτώνται πάντα από τις συνθήκες που τον δημιουργούν. Οι κοινωνίες δημιουργούν καταστάσεις από τις οποίες αποκλείονται τα υποκείμενα με βάση τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της δεδομένης στιγμής στην συγκεκριμένη κοινωνία. (Παπαδοπούλου,2012) .Τα διαφορετικά επίπεδα που μπορούμε να εντοπίσουμε σε έναν ορισμό μπορεί να εμφανίζονται σε μικρο-επίπεδο , μακρο-επίπεδο και μέσο-επίπεδο. Στο μικροεπίπεδο εστιάζουμε στο άτομο, στο μεσοεπίπεδο σε ενδιάμεσες μονάδες όπως η γειτονιά ή η κοινότητα, ενώ στο μακροεπίπεδο αναφερόμαστε σε ευρύτερους σχηματισμούς, όπως το έθνος ή το κράτος. Επιπλέον, η κυριότερη διαφορά μεταξύ της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού είναι ότι ενώ στην φτώχεια το κύριο πρόβλημα είναι η έλλειψη πόρων , στον κοινωνικό αποκλεισμό εξετάζουμε πολλές περισσότερες διαστάσεις(κοινωνική , οικονομική , πολιτική, πολιτιστική). Αναλύοντας τον όρο πολλοί ήταν αυτοί που έδωσαν έμφαση σε διαφορετικές πτυχές , ωστόσο η ομοφωνία σχετικά με τον πολυδιάστατο χαρακτήρα ήταν αυτό που οδήγησε στην σύνδεση του όρου με τα δικαιώματα και ειδικότερα σε κοινωνίες που δεν υπάρχουν η πρόσβαση σε αυτά είναι αδύνατη.(Φερωνας ,2019)

Το δεύτερο χαρακτηριστικό είναι η έννοια ορίζοντας που δηλώνει την σχετική διάστασή του όρου (Παπαδοπούλου,2012).Έννοιες οι οποίες κατασκευάζονται υπό συγκεκριμένες συνθήκες

,δεν μπορεί να υπάρχουν απόλυτοι ορισμοί. Ειδικότερα, αποτελεί μία έννοια η οποία διαμορφώνεται ανάλογα με τις συνθήκες και το κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο βρίσκονται οι άνθρωποι (Φερόνας,2006). Για παράδειγμα η ιεράρχηση της θρησκείας , της γλώσσας , της εθνικότητας σε συνάρτηση με την κοινωνική ενσωμάτωση διαφέρει ανάλογα με τον τόπο στον οποίο μελετάμε τα φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού. Για παράδειγμα η ιεράρχηση της θρησκείας για το κοινωνικό σύνολο δεν είναι η ίδια στην Ελλάδα, στην Γαλλία και στην Γερμανία . Επιπλέον , εθνικότητα των μεταναστών έχει διαφορετική βαρύτητα σε διαφορετικές χώρες για την εξέλιξη της κοινωνικής τους πορείας μέσα σε αυτές.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν αποτελεί μία κατάσταση αλλά μία διαδικασία. Η κατάσταση αφορά αυστηρά διαμορφωμένα πλαίσια επεξήγησης ενός ορισμού.Αναφορικά με τον κοινωνικό αποκλεισμό, εντοπίζονται διάφορες καταστάσεις που μπορεί να οδηγήσουν σε αυτόν, ωστόσο υπάρχουν και παράγοντες που μπορεί να το αποτρέψουν. Δεν μπορεί να ενταχθεί σε αυστηρά πλαίσια παρά μόνο σε περιπτώσεις που υπάρχει η ανάγκη να ελεγχθεί από την κοινότητα ή το κράτος. Ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί μία δυναμική διαδικασία (Παπαδοπούλου,2012)

Ως δυναμική έννοια , ο κοινωνικός αποκλεισμός έρχεται να εξηγήσει το πως εξελίσσεται με βάση τα δεδομένα της κοινωνίας στην οποία βρίσκεται. Το βάρος της ανάλυσης δεν αφορά πλέον το υποκείμενο αλλά πως οι διαδικασίες συντελούν στην δημιουργία καταστάσεων που αποκλείουν ή ενσωματώνουν όλα τα μέλη της κοινωνίας στο σύνολο αυτής. Συνεπώς η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού δεν εκλαμβάνεται ως γεγονός απόλυτο αλλά σχετικό δημιουργώντας διάφορα στάδια ,όπως έχει αναφέρει και ο Mazel(1996) και ο Paugam, από την στιγμή κινδύνου και αβεβαιότητας μέχρι και την πλήρη ρήξη των κοινωνικών δεσμών . (Φερόνας,2019)

1.3 Η διάρρηξη του Κοινωνικού Δεσμού

Η σχεσιακή διάσταση αποτελεί ένα εξίσου σημαντικό χαρακτηριστικό καθώς μέσα από αυτήν αναλύεται η σχέση του ατόμου με την κοινωνία καθώς και η διάρρηξη του κοινωνικού δεσμού με αυτήν. Ο κοινωνικός δεσμός διαρρηγνύεται όταν οι δεσμοί με την υπόλοιπη κοινωνία κόβονται. Σε μικροεπίπεδο υπογραμμίζεται η αδυναμία των ατόμων να συμμετάσχουν σε κοινωνικές δραστηριότητες δημιουργήσουν κοινωνικές σχέσεις .Σε μακροεπίπεδο το ζήτημα

αντανακλά σε μία γενικότερη διάρρηξη της κοινωνικής συνοχής (Φερώνας,2019). Οι διάφορες μορφές του κοινωνικού αποκλεισμού διασπούν τον κοινωνικό ιστό . Το αντίδοτο στην διάσπαση του κοινωνικού ιστού φαίνεται να είναι η σύσφιξη της αλληλεγγύη και του κοινωνικού δεσμού. Ο Ντυρκέμ αντιλαμβάνεται την κοινωνία ως ως ένα σύνολο, ως μια οντότητα που υπερβαίνει τα άτομα, διαπιστώνουμε ότι αυτά ενώνονται κατά τρόπο οριζόντιο μέσω κοινών αξιών και αρχών.(Craib,2012)

Η Silver, στο άρθρο της 'Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms', αναφέρει το Παράδειγμα της Αλληλεγγύης ως την κατανόηση του κοινωνικού αποκλεισμού μέσα από τη διάρρηξη των κοινωνικών δεσμών που συνδέουν το άτομο με την κοινωνία. Το παράδειγμα αυτό βασίζεται στην ιδέα ότι η κοινωνική συνοχή εξαρτάται από μία κοινή ταυτότητα ή οποία διέπεται από κοινές αξίες, κανόνες και έτσι δημιουργείται η αίσθηση της συλλογικής ταυτότητας. Η αλληλεγγύη θεωρείται ο θεμέλιος λίθος της κοινωνικής συνοχής. Όταν διαρρηγνύεται αυτή η αλληλεγγύη, το άτομο ή οι ομάδες περιθωριοποιούνται. Το αντίθετο του αποκλεισμού φαίνεται να είναι η ένταξη και οι μηχανισμοί ενσωμάτωσης.

Στο δεύτερο παράδειγμα , η εξειδίκευση οδηγεί στον κοινωνικό αποκλεισμό καθώς με την εξειδίκευση παράγεται ο οικονομικός καταμερισμός της εργασίας ,η κοινωνική διαφοροποίηση ενώ διαχωρίζονται και οι κοινωνικές σφαίρες. Ειδικότερα , τα άτομα διαφέρουν μεταξύ τους .Αυτές οι διαφορές οδηγούν στην εξειδίκευση, τόσο στις κοινωνικές ομάδες όσο και στην αγορά εργασίας. Οι κοινωνικές σφαίρες αλληλεξαρτώνται αλλά ταυτόχρονα η διαφοροποίηση και ο ανταγωνισμός παραμένουν.(Silver,1994)

Αναφορικά με την σχεσιακή διάσταση του κοινωνικού αποκλεισμού, χρειάζεται να αναφερθούν και οι άνισες σχέσεις εξουσίας οι οποίες προσδίδουν κοινωνικές ταυτότητες, δύναμη και διαφορετικές κοινωνικές θέσεις. Η άνιση ισορροπία δυνάμεων μεταξύ των ομάδων οδηγεί και στην άνιση κατανομή αγαθών και πρόσβασης σε αυτών.(Φερώνας,2019)

Η Silver , ως τρίτο παράδειγμα αναφέρει το Μονοπώλιο . Το παράδειγμα αυτό βασίζεται στην αντίληψη ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι αποτέλεσμα σκόπιμων ανισοτήτων εξουσίας . Ορισμένες ομάδες ελέγχουν τους πόρους και τις ευκαιρίες, διατηρώντας την πρόσβαση σε αυτά ως προνόμιο μόνο για τα μέλη τους ενώ οι υπόλοιπες ομάδες αποκλείονται μέσω κοινωνικών, πολιτισμικών ή θεσμικών φραγμών. Ο κοινωνικός αποκλεισμός προκύπτει από φραγμούς που αποκλείουν ομάδες από πόρους, δικαιώματα και ευκαιρίες. Νομικοί φραγμοί, όπως οι περιορισμοί πολιτικής συμμετοχής, στερούν την εκπροσώπηση, ενώ πολιτισμικοί φραγμοί, όπως οι διακρίσεις, περιθωριοποιούν μειονότητες. Παράλληλα, οικονομικοί φραγμοί, όπως η

συγκέντρωση πλούτου, ενισχύουν τις ανισότητες και εμποδίζουν την κοινωνική κινητικότητα.(Silver,1994)

1.4 Η χωρική έκφραση του κοινωνικού αποκλεισμού

Για την ερμηνεία του κοινωνικού αποκλεισμού σε συνάρτηση με τους μετακινούμενους πληθυσμούς, χρειάζεται να αναφερθούμε στην χωρική διάσταση του κοινωνικού αποκλεισμού. Οι μετακινούμενοι πληθυσμοί συχνά εγκαθίστανται σε γεωγραφικά απομονωμένες ή υποβαθμισμένες περιοχές, γεγονός που ενισχύει την περιθωριοποίησή τους και δυσχεραίνει την ενσωμάτωσή τους στην κοινωνία. Οι χώροι εγκατάστασης και διαμονής των ανθρώπων θεωρούνται σημαντικοί για την κοινωνική ένταξη αφού με αυτό τον τρόπο δημιουργούνται κοινωνικοί δεσμοί και συμβάλλουν στην κοινωνική σύνθεση .

Οι μηχανισμοί χωρικού αποκλεισμού, απομόνωσης, διαχωρισμού ,γκετοποίησης έχουν σοβαρές επίπτωσης στην κοινωνική παρουσία του ατόμου. Ο διαχωρισμός των πόλεων σε δυαδικά σχήματα οδηγεί στον αποκλεισμό των κατοίκων από βασικά αγαθά ενώ άλλες φορές παίρνει πιο αυστηρή μορφή , την λεγόμενη «γκετοποίηση» . (Φερόνας,2019)

Ο αστικός χώρος και η διαμόρφωσή του έχουν άμεση σχέση με τον κοινωνικό αποκλεισμό και τον διαχωρισμό των ευάλωτων ομάδων. Η χωρική απομόνωση συγκεκριμένων περιοχών οδηγεί σε περιορισμένη κοινωνική αλληλεπίδραση μεταξύ των κατοίκων και του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου, ενισχύοντας τα φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού. Ειδικότερα , οι κλειστές κοινότητες (gated communities), προωθούνται και δημιουργούνται με βάση τον φόβο που βιώνει η κοινωνία απέναντι στον «άλλον». Αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα όπου ο φυσικός διαχωρισμός μέσω φραγμών και ελεγχόμενης πρόσβασης δημιουργεί συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού, ενισχύοντας την ανισότητα και την απομόνωση. Αυτός ο φυσικός διαχωρισμός έχει βαθιές κοινωνικές επιπτώσεις. Οι κλειστές κοινότητες ενισχύουν την κοινωνική πόλωση, χωρίζοντας τους ανθρώπους με βάση την οικονομική τους δυνατότητα, την κοινωνική τους θέση ή την πολιτισμική τους ταυτότητα.(Παντελίδου,2019)

Ο χωρικός αποκλεισμός είναι σημαντικό να αναλυθεί στην παρούσα εργασία δεδομένων των συνθηκών διαβίωσης των μεταναστών και πολύ περισσότερο των προσφύγων στην Ελλάδα ως χώρα υποδοχής. Οι γεωγραφικές συνθήκες και οι επιλογές στέγασης των συγκεκριμένων

πληθυσμών συχνά αντικατοπτρίζουν και ενισχύουν την κοινωνική τους περιθωριοποίηση.
(Uršič,2007)

Στην συνέχεια θα αναλυθεί περισσότερο η σύνδεση της μετανάστευσης με τον χωρικό αποκλεισμό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΤΟ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ

2.1. Εννοιολογική Προσέγγιση του Μεταναστευτικού και Προσφυγικού φαινομένου.

Η μετανάστευση ορίζεται ως η διαδικασία μετακίνησης ατόμων ή ομάδων από έναν τόπο διαμονής σε έναν άλλο, με σκοπό την εγκατάσταση για ένα σημαντικό χρονικό διάστημα. Αυτή η μετακίνηση μπορεί να είναι είτε εκούσια, όταν τα άτομα επιδιώκουν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και ευκαιρίες, είτε ακούσια, όταν αναγκάζονται να φύγουν λόγω πολέμων, βίας, φυσικών καταστροφών ή ακραίας φτώχειας. Η μετανάστευση επηρεάζεται από ποικίλους κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες, και έχει σημαντικές επιπτώσεις τόσο στις κοινωνίες προέλευσης όσο και στις κοινωνίες υποδοχής. (Παπαδοπούλου, 2006)

Η μετανάστευση είναι ένα πολυδιάστατο φαινόμενο που επηρεάζεται από ένα σύνολο παραγόντων, συμπεριλαμβανομένων των πολιτικών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών συνθηκών τόσο στις χώρες προέλευσης όσο και στις χώρες υποδοχής. Επιπλέον, συμβάλλει στη διαμόρφωση εθνοτικών μειονοτήτων και επηρεάζει τις κοινωνικές δομές και τις πολιτικές των κρατών, καθιστώντας την έναν κεντρικό σημείο ανάλυσης για τις σύγχρονες διεθνείς σχέσεις στην εποχή της παγκοσμιοποίησης. (Castles & Miller, 1993)

Η αναγκαστική μετανάστευση, ή εκτοπισμός, αναφέρεται στη μετακίνηση ανθρώπων που εξαναγκάζονται να εγκαταλείψουν τις εστίες τους λόγω εξωτερικών παραγόντων, όπως ένοπλες συγκρούσεις, παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, φυσικές καταστροφές ή άλλες ανθρωπογενείς κρίσεις. Αυτή η μετακίνηση μπορεί να είναι εντός των συνόρων της χώρας (εσωτερικός εκτοπισμός) ή να περιλαμβάνει διασυνοριακή μετανάστευση, όταν τα άτομα αναζητούν ασφάλεια σε άλλες χώρες. Η αναγκαστική μετανάστευση περιλαμβάνει πρόσφυγες, αιτούντες άσυλο και εσωτερικά εκτοπισμένα άτομα. Οι άνθρωποι που υφίστανται αναγκαστική μετανάστευση μπορεί να χαρακτηριστούν ως πρόσφυγες εάν πληρούν συγκεκριμένα κριτήρια. Οι πρόσφυγες εγκαταλείπουν τη χώρα τους υπό την απειλή κινδύνου για τη ζωή ή την ελευθερία τους, ενώ οι αιτούντες άσυλο ζητούν διεθνή προστασία και η αίτησή τους βρίσκεται υπό επεξεργασία μέχρι να λάβουν την απόφαση. Σύμφωνα με το άρθρο

1 της Σύμβασης της Γενεύης του 1951, πρόσφυγας είναι το άτομο που, λόγω βάσιμου φόβου δίωξης εξαιτίας της φυλής, της θρησκείας, της εθνικότητας, της συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα ή των πολιτικών του πεποιθήσεων, βρίσκεται εκτός της χώρας της ιθαγένειάς του και δεν μπορεί ή, λόγω του φόβου αυτού, δεν επιθυμεί να ζητήσει την προστασία αυτής της χώρας (UNHCR, 2017). Τα εσωτερικά εκτοπισμένα άτομα παραμένουν εντός των συνόρων της χώρας τους αλλά αναγκάζονται να μετακινηθούν λόγω πολέμων, φυσικών καταστροφών ή άλλων αιτιών. (International Organization for Migration, 2024)

2.2 Θεωρητικές προσεγγίσεις μετανάστευσης.

Η μετανάστευση έχει αποτελέσει αντικείμενο μελέτης πολλών επιστημόνων, οι οποίοι έχουν αναπτύξει διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται οι βασικές θεωρίες που αφορούν το φαινόμενο της μετανάστευσης.

Στην κλασική και νεοκλασική οικονομική προσέγγιση, βασικός πυλώνας είναι η προσφορά και η ζήτηση εργατικής δύναμης. Η έλλειψη δηλαδή εργατικής δύναμης μίας χώρας, μπορεί να καλυφθεί από μία άλλη. Συνήθως οι μετανάστες, μετακινούνται σε περιοχές που παρουσιάζονται συγκριτικά πλεονεκτήματα αναφορικά με τον μισθό. Βάση της συγκεκριμένης προσέγγισης αναλύεται και η θεωρία του κόστους-οφέλους, σύμφωνα με την οποία, παρόλο που η μετανάστευση φαίνεται να λειτουργεί με θετική επιρροή στην χώρα υποδοχής, αλλά η κατανομή του κέρδους είναι άνιση. Ταυτόχρονα, υπογραμμίζει ότι με βάση την μελετών που πραγματοποιήθηκαν στην Μεσόγειο, η μετανάστευση στηρίζει τόσο την οικονομία της χώρας υποδοχής όσο και της χώρας προέλευσης. (Εμκε-Πουλοπούλου, 2007)

Στις νεότερες οικονομικό-κοινωνικές θεωρίες της μετανάστευσης, γίνεται λόγος για τις αιτίες και τις επιπτώσεις τη μετανάστευσης μέσα στο σύστημα της ελεύθερης αγοράς Σε συνάρτηση με τις νεότερες θεωρίες αναπτύσσεται και η θεωρία της κατάτμησης της αγοράς εργασίας ή της δυαδικής αγοράς εργασίας. Η αγορά εργασίας χωρίζεται στον πρωτογενή και τον δευτερογενή τομέα. Οι μετανάστες συχνά τοποθετούνται στον δευτερογενή τομέα αναλαμβάνοντας δουλειές με χαμηλότερο μισθό τις οποίες δεν αναλαμβάνουν οι γηγενείς. Οι μετανάστες από την άλλη αποδέχονται τις συγκεκριμένες θέσεις καθώς δεν βρίσκονται, όπως οι γηγενείς, στην κοινωνική δομή της χώρας. (Massey et al., 1993)

Ακολουθεί η θεωρία του μεταναστευτικού μετασχηματισμού κατά την οποία η μετανάστευση αλλάζει το κοινωνικό πεδίο. Ειδικότερα Η θεωρία του μεταναστευτικού μετασχηματισμού υποστηρίζει ότι η μετανάστευση δεν είναι απλώς μια μετακίνηση πληθυσμών, αλλά μια διαδικασία που επιφέρει βαθιές αλλαγές τόσο στις κοινωνίες προέλευσης όσο και στις κοινωνίες υποδοχής. Αυτές οι αλλαγές περιλαμβάνουν οικονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές και πολιτικές διαστάσεις, οι οποίες αναδιαμορφώνουν τις δομές και τις σχέσεις εντός των κοινωνιών. Ειδικότερα, στις χώρες της Νότιας Ευρώπης ,χαρακτηριστικό αποτελεί ο ανεπίσημος χαρακτήρας των μεταναστεύσεων , η παραοικονομία την αγορά εργασίας και ο μεγάλος αριθμός μεταναστών.(Εμκε-Πουλοπούλου, 2007)

Η θεωρία των διττών αγορών εργασίας εστιάζει στις ανάγκες των ανεπτυγμένων οικονομιών για εργατικό δυναμικό, αναδεικνύοντας πώς οι οικονομικές και κοινωνικές δομές επηρεάζουν τη ζήτηση για μετανάστες. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, οι αγορές εργασίας στις ανεπτυγμένες χώρες χωρίζονται σε δύο κύρια τμήματα, το πρωτεύον και το δευτερεύον. Το πρωτεύον τμήμα αποτελείται από σταθερές, καλά αμειβόμενες θέσεις εργασίας, οι οποίες παρέχουν προοπτικές ανέλιξης και ασφαλή εργασιακές συνθήκες. Αυτές οι θέσεις καλύπτονται κυρίως από τον εγχώριο πληθυσμό και θεωρούνται πιο ελκυστικές. Αντίθετα, το δευτερεύον τμήμα αποτελείται από χαμηλά αμειβόμενες θέσεις χωρίς δυνατότητες ανέλιξης. Οι συνθήκες εργασίας δεν είναι ελκυστικές συγκριτικά με το πρωτεύον τμήμα. Οι συγκεκριμένες θέσεις είναι λιγότερο επιθυμητές από τον ντόπιο πληθυσμό και συχνά καταλαμβάνονται από μετανάστες, οι οποίοι αντιμετωπίζουν μικρότερο εύρος επιλογών λόγω κοινωνικών, οικονομικών ή νομικών περιορισμών.(Massey et al.,1993)

Σημαντική προσθήκη στις θεωρητικές προσεγγίσεις της μεταναστεύσεως αφορά η θεωρία των δικτύων μετανάστευσης. Ειδικότερα η συγκεκριμένη θεωρία εστιάζει στα κοινωνικά δίκτυα το οποία ενισχύουν στη διευκόλυνση και τη διατήρηση των μεταναστευτικών ροών. Τα κοινωνικά δίκτυα, που αποτελούνται από φίλους, συγγενείς, γνωστούς ή άλλους μετανάστες, λειτουργούν ως μηχανισμοί υποστήριξης και πληροφόρησης για όσους επιθυμούν να μεταναστεύσουν. Τα κοινωνικά δίκτυα διευκολύνουν, επίσης, τη δημιουργία «αλυσίδων μετανάστευσης». Όταν ένας μετανάστης εγκαθίσταται, παρέχει στήριξη σε άλλους που τον ακολουθούν, δημιουργώντας σταδιακά κοινότητες μεταναστών και ενισχύοντας την αίσθηση ασφάλειας για τους εισερχόμενους μετανάστες στην χώρα υποδοχής.

Τέλος, η θεωρία του παγκόσμιου συστήματός αναλύει τη μετανάστευση μέσα από τις παγκόσμιες οικονομικές και πολιτικές δομές. Αυτή η προσέγγιση εστιάζει στη σύνδεση μεταξύ

ανισοτήτων, παγκοσμιοποίησης και μεταναστευτικών ροών. Συγκεκριμένα, οι ιστορικές, πολιτικές και οικονομικές διασυνδέσεις μεταξύ χωρών διευκολύνουν τη μετανάστευση, ενώ οι ανεπτυγμένες χώρες εκμεταλλεύονται τους πόρους καθώς και το εργατικό δυναμικό των μη ανεπτυγμένων χωρών.(Εμκε-Πουλοπούλου, 2007;Faist, 2000a)

2.3 Το μεταναστευτικό φαινόμενο στην Ελλάδα

Η ελληνική μεταναστευτική πολιτική έχει εξελιχθεί σε τρεις κύριες περιόδους, αντικατοπτρίζοντας τις ιστορικές, οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές της χώρας. Κάθε περίοδος χαρακτηρίζεται από διαφορετικές προτεραιότητες και στρατηγικές αντιμετώπισης του μεταναστευτικού φαινομένου.

Στην Ευρώπη , γενικότερα η περίοδος που ακολούθησε τον Β'Παγκόσμιο Πόλεμο συνοδεύτηκε με μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα από τις νότιες χώρες προς τον βορρά. Η μεταπολεμική περίοδος, η οποία χαρακτηρίστηκε από έντονες προσπάθειες ανοικοδόμησης και οικονομικής ανάκαμψης, δημιούργησε αυξημένη ζήτηση για εργατικό δυναμικό. Η ανάγκη αυτή καλύφθηκε σε μεγάλο βαθμό από μετακινήσεις πληθυσμών από χώρες που αντιμετώπιζαν οικονομικές δυσκολίες ή πολιτική αστάθεια. Τα δεδομένα άλλαξαν μετά το 1970 , καθώς η ανεργία λόγω των πετρελαϊκών κρίσεων είχε αυξηθεί με αποτέλεσμα να μειωθεί και η μετανάστευση .Το 1980 άρχισε και πάλι να αλλάζει η κατάσταση καθώς η παγκόσμια οικονομική ολοκλήρωση ενισχύθηκε μέσω διεθνών οικονομικών συμφωνιών και εμπορικών συνεργασιών. (Τριανταφυλλίδου & Μαρούκης, 2010)

Την περίοδο εκείνη, που εντείνεται μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1980, η Ελλάδα λειτουργούσε κυρίως ως χώρα αποστολής μεταναστών. Οι Έλληνες μεταναστεύουν μαζικά προς τις Ηνωμένες Πολιτείες, τη Γερμανία, την Αυστραλία και τον Καναδά, αναζητώντας καλύτερες συνθήκες διαβίωσης. Η μεταναστευτική πολιτική της περιόδου αυτής εστίασε στη διαχείριση της παλιννόστησης των Ελλήνων μεταναστών και στην ενίσχυση της ελληνικής διασποράς, χωρίς να έχουν σχεδιαστεί συστηματικές πολιτικές για την εισροή μεταναστών. Η ελληνική κοινωνία παρέμενε σχετικά κλειστή, με περιορισμένη εμπειρία ως χώρα υποδοχής. (Σπυροπούλου, 2014)

Η εσωτερική κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη το 1989 , δημιούργησε νέες μεταναστευτικές ροές καθώς το κλειστά σύνορα ξαφνικά άνοιξαν και μεγάλος αριθμός μεταναστών μετακινήθηκε προς στην δυτική και νότια Ευρώπη.

Οι λόγοι ήταν τόσο οικονομικοί όσο και πολιτικοί . Πολλοί εισήλθαν στις χώρες είτε παράτυπα είτε έχοντας προσωρινές θεωρήσεις εισόδου και στη συνέχεια παραβίασαν την διάρκεια τους είτε ζητώντας άσυλο σε μια προσπάθεια να νομιμοποιήσουν την παραμονή τους. Η γραμμή μεταξύ των μεταναστών και των προσφύγων εκείνης της περιόδου γίνεται όλο και πιο ασαφής, καθώς οι λόγοι μετακίνησής τους συχνά επικαλύπτονται. (Τριανταφυλλίδου & Μαρούκης,2010)

Τη δεκαετία του 1990, η διεύρυνση των μεταναστευτικών ροών από τα Βαλκάνια και η παγκοσμιοποίηση έφεραν την Ελλάδα αντιμέτωπη με τη πρώτη μαζική εισροή μεταναστών. Η μαζική άφιξη μεταναστών από την Αλβανία αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της περιόδου. Η Ελλάδα όπως και όλες οι κυβερνήσεις της νότιας Ευρώπης αποδείχθηκαν ανέτοιμες να διαχειριστούν αυτό το μεγάλο ρεύμα. Η ελληνική μεταναστευτική πολιτική χαρακτηρίστηκε από έλλειψη μακροπρόθεσμου σχεδιασμού και περιορίστηκε σε αποσπασματικές λύσεις, όπως οι διαδικασίες νομιμοποίησης μεταναστών μέσω των νομοθεσιών του 1997 και του 2001. Οι πολιτικές της περιόδου αυτής στόχευαν περισσότερο στη διαχείριση της παρουσίας των μεταναστών, παρά στην ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία. (Σπυροπούλου, 2014)

Στις Αρχές του 21ου αιώνα , η Ευρωπαϊκή Ένωση είχε δηλώσει σημαντική στροφή στην μεταναστευτική πολιτική αναζητώντας εξειδικευμένων και μη εργαζομένων από τρίτες χώρες. Ειδικότερα , την συγκεκριμένη περίοδο η ανεργία την ΕΕ βρισκόταν σε μεγάλα επίπεδα με αποτέλεσμα να παρατηρούνταν μεγάλες μετακινήσεις πληθυσμών, τόσο εντός της ΕΕ όσο και από τρίτες χώρες. Η Ελλάδα, η Ισπανία και η Ιταλία αποτέλεσαν χώρες υποδοχής μετακινούμενων πληθυσμών, οι οποίοι εντάχθηκαν κυρίως σε τομείς όπως η γεωργία, ο τουρισμός, η ιδιωτική περίθαλψη, η εστίαση και οι κατασκευές. (Τριανταφυλλίδου & Μαρούκης, 2010)

Με την είσοδο στον 21ο αιώνα, η Ελλάδα εφαρμόσε συστηματικότερες πολιτικές, καθώς η μεταναστευτική ροή εξελίχθηκε σε μόνιμο φαινόμενο. Ο Νόμος 2910/2001 έθεσε τα θεμέλια για τη διαχείριση της εισόδου, παραμονής και εργασίας των μεταναστών. Επιπλέον, η συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση ενίσχυσε την υιοθέτηση ευρωπαϊκών κανονισμών και στρατηγικών, όπως μέτρα ασύλου και προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Στη δεκαετία του 2010, η Ελλάδα βρέθηκε στο επίκεντρο της προσφυγικής κρίσης, λειτουργώντας ως κύρια πύλη εισόδου προς την Ευρώπη. Η πολιτική της περιόδου αυτής εστιάστηκε στη διαχείριση των ροών, με ιδιαίτερη έμφαση στη δημιουργία κέντρων φιλοξενίας, την εφαρμογή προγραμμάτων επανεγκατάστασης και την προώθηση μέτρων κοινωνικής ένταξης.

Παρά τις προσπάθειες που έχουν γίνει, η ελληνική μεταναστευτική πολιτική εξακολουθεί να αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις. Μεταξύ αυτών είναι η έλλειψη στρατηγικής μακροπρόθεσμου σχεδιασμού και ολοκληρωμένων πολιτικών ένταξης, οι δυσκολίες που προκύπτουν από τη γραφειοκρατία, όπως οι διαδικασίες νομιμοποίησης και χορήγησης ασύλου, και οι κοινωνικές εντάσεις μεταξύ τοπικών κοινωνιών και μεταναστών. Οι ανισότητες και οι πολιτισμικές διαφορές συχνά ενισχύουν αυτές τις εντάσεις, δημιουργώντας περαιτέρω εμπόδια για την ομαλή ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία. Η ελληνική μεταναστευτική πολιτική συνεχίζει να εξελίσσεται, προσπαθώντας να ισορροπήσει ανάμεσα στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την ασφάλεια των συνόρων και τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής. (Σπυροπούλου, 2014).

2.4 Χαρακτηριστικά της μετακίνησης προς την Ελλάδα

Οι μετανάστες στην Ελλάδα κατάγονται κυρίως από γειτονικές χώρες όπως η Αλβανία, Βουλγαρία με την Αλβανία να αποτελεί το μεγαλύτερο ποσοστό μεταναστών. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αύξηση των προσφυγικών ροών από χώρες όπως η Συρία και η Ουκρανία. Το 2015, έλαβε χώρα η μεγαλύτερη διασυνοριακή μετακίνηση ανθρώπων μετά το τέλος του Β' Παγκόσμιου πόλεμο. (Σούζας, Ν., Μερμήγκα, Ι., & Διακουμάκου, Τ., 2021)

Μετά το 1990 μετά την κατάρρευση των σοβιετικών καθεστώτων και λόγω του εξελισσόμενου εμφυλίου πολέμου η Ελλάδα αποτέλεσε σημαντικό προορισμό για μεγάλο αριθμό μεταναστών από την Αλβανία, Παλινοστούντες από την Σοβιετική Ένωση οι οποίοι λόγω μη γνώσης της ελληνικής γλώσσας και ανεξάρτητα από το γεγονός ότι οι τελευταίοι έχουν την ελληνική υπηκοότητα, αντιμετώπισαν σημαντικές δυσκολίες στην ένταξη και ενσωμάτωσή τους. Μετά την είσοδο στην ΕΕ άρχισαν να μετακινούνται προς την Ελλάδα μετανάστες από την Βουλγαρία, την Ρουμανία και την Πολωνία. Ένας άλλος σημαντικός πληθυσμός είναι Ανατολικοευρωπαίοι και Ασιάτες από χώρες όπως το Πακιστάν, το Μπαγκλαντές, οι Φιλιππίνες, Ουκρανοί και Ινδοί. (Τριανταφυλλίδου & Μαρούκης, 2010)

Το 2015, σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία, πέρασαν την Μεσόγειο ένα εκατομμύριο άνθρωποι. Η αύξηση αυτή οφείλεται στις συρράξεις στη Συρία ενώ ακολούθησε τα Αφγανιστάν και το Ιράκ. Γενικότερα, η περίοδος αστάθειας στην Μέση Ανατολή και την Υποσαχάρια Αφρική οδήγησε σε σημαντική αύξηση των προσφυγικών ρευμάτων προς την Ευρώπη και την Ελλάδα. Για την Ελλάδα, κύριος πόλος έλξης αποτέλεσε το Αιγαίο. Η ελληνική παραμεθόριος

και ιδιαίτερα η Λέσβος αποτέλεσαν τα σημεία συγκέντρωσης του μεγαλύτερου μέρους των προσφύγων δεδομένης της πρόσβασης μέσω θάλασσας. (Τρουμπέτα,2012; Φίλης, 2017)

Οι λόγοι μετανάστευσης την Ελλάδα χωρίζονται σε οικονομικούς και μη οικονομικούς. Οι μετανάστες επιλέγουν την Ελλάδα σαν χώρα υποδοχής στην οποία μπορούν να εργαστούν καθώς ο γηγενής πληθυσμός δεν ανταποκρίνεται στην ανειδίκευτη εργασία και για αυτό τον λόγο έχουν απορροφηθεί σε θέσεις χαμηλόμισθες ενώ έντονη είναι η παρουσία τους στην παραοικονομία. Οι πρώτες ανάγκες εμφανίστηκαν την δεκαετία του '70 όταν και κλήθηκαν οι πρώτοι μετανάστες από Ασία και Αφρική στα ναυπηγεία του Σκαραμαγκά ενώ την δεκαετία του '80 αυξήθηκαν οι ανάγκες για εσωτερικούς/ες οικιακούς βοηθούς. Έπειτα , ακολούθησαν οι Ολυμπιακοί Αγώνες και στην πορεία όλο και περισσότερο αυξανόταν η ανάγκη για φτηνό εργατικό δυναμικό. Άλλες θέσεις οι οποίες έχουν εγκαταλειφθεί από τον γηγενή αφορούν κυρίως στον πρωτογενή και τριτογενή τομέα. όπως η εστίαση, ο τουρισμός, οι οικιακές εργασίες, και ο τομέας της υγείας και φροντίδας ηλικιωμένων. Οι θέσεις αυτές χαρακτηρίζονται από χειρωνακτική εργασία ,χαμηλές απολαβές, επισφαλείς συνθήκες εργασίας, γεγονός που τις καθιστά λιγότερο ελκυστικές για τον τοπικό πληθυσμό. (Εμκε-Πουλοπούλου, 2007; Καψάλης,2023)

Επιπρόσθετα, η παραοικονομία είναι ένας σημαντικός πόλος έλξης των μεταναστών παρόλο που προϋπήρχε της μετανάστευσης. Η παραοικονομία δίνει την δυνατότητα σε μετακινούμενους πληθυσμούς χωρίς τα απαραίτητα έγγραφα, να εργαστούν. Επιτρέπει στους μετανάστες να αποκτήσουν κάποιο εισόδημα και να καλύψουν βασικές ανάγκες, αλλά ταυτόχρονα τους αφήνει ευάλωτους σε εκμετάλλευση. Σημαντικός παράγοντας είναι οι Έλληνες εργοδότες οι οποίοι λόγω της ανασφάλιστης εργασίας έχουν την δυνατότητα να αυξήσουν τα κέρδη τους με την εκμετάλλευση των μεταναστών και την παράβλεψη των κανονισμών. Ταυτόχρονα ο γηγενής πληθυσμός διέπεται από μία εργασιακή ανωτερότητα και με αυτό τον τρόπο , τόσο θέσεις του πρωτογενή, του δευτερογενή όσο και του τριτογενή τομέα μένουν κενές και ο μεταναστευτικό πληθυσμός κρίνεται απαραίτητος ώστε να καλυφθούν.(Εμκε-Πουλοπούλου, 2007)

Στους μη οικονομικούς παράγοντες , εντοπίζονται τα γεωγραφικά και γεωπολιτικά αίτια. Η γεινίαση της Ελλάδας με χώρες αποστολής μεταναστών συμβάλει στην αύξηση της μετανάστευσης και ειδικότερα όπως αυτή διαμορφώθηκε την δεκαετία του '90. Ταυτόχρονα , η έκτασή των συνόρων(χερσαία και θαλάσσια) είναι πολύ μεγάλο και η προσπέλαση τους

εύκολη με αποτέλεσμα να αποτελεί πόλο έλξη για τους μετακινούμενους πληθυσμούς.(Έμκε-Πουλοπούλου, 2007)

Η προσφυγικά κρίση του 2015 έρχεται να επιβεβαιώσει τα παραπάνω αναφορικά με τα θαλάσσια σύνορα καθώς ανέδειξε με τον πιο δραματικό τρόπο τη σημασία των θαλάσσιων συνόρων ως κύριων διαδρομών εισόδου για μετακινούμενους πληθυσμούς. Τα νησιά του Αιγαίου και τα θαλάσσια περάσματα μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας αποτέλεσαν βασικά σημεία διέλευσης για τους πληθυσμούς των Αραβικών χωρών. Η Ελλάδα λειτουργεί συχνά ως χώρα διέλευσης τόσο για τους μετανάστες όσο και για τους πρόσφυγες καθώς λόγω έλλειψης κοινωνικής πρόνοιας, δεν αποτελεί πόσο έλξης για μόνιμη εγκατάσταση παρά μόνο έναν ενδιάμεσο σταθμό για να μεταβούν σε άλλες χώρες που να πληρούνται αυτά τα κριτήρια. (Έμκε-Πουλοπούλου, 2007; Γεωργιάδης & Πανταζής, 2020).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ

Στο παρακάτω κεφάλαιο θα εξεταστούν οι παράγοντες που συμβάλουν στην σύσταση του κοινωνικού αποκλεισμού των μεταναστών και προσφύγων στους διάφορους τομείς της κοινωνίας. Ιδιαίτερη έμφαση θα δίνεται στους παράγοντες που συμβάλλουν στη δημιουργία αυτού του κοινωνικού αποκλεισμού καθώς αποτελούν την βάση για την απομόνωση των μεταναστών στους διάφορους τομείς της κοινωνίας.

Οι μετακινούμενοι πληθυσμοί συχνά βρίσκονται αντιμέτωποι με τον κοινωνικό αποκλεισμό, ο οποίος προκύπτει από εθνοτικές, θρησκευτικές και πολιτισμικές διαφορές. Η έλλειψη αποτελεσματικής μεταναστευτικής πολιτικής στις χώρες υποδοχής επιδεινώνει την κατάσταση, καθώς περιορίζει τις δυνατότητες ουσιαστικής ένταξης. Παράλληλα, οι γλωσσικές δυσκολίες, αποτελούν κι αυτές μια ακόμη σημαντική πρόκληση, δυσχεραίνοντας την επικοινωνία, την πρόσβαση στις υπηρεσίες και την ενεργή συμμετοχή στην κοινωνική ζωή. Η καταπάτηση των δικαιωμάτων καθώς και η απουσία των πολιτικών και των στοιχειωδών μέτρων προστασίας δεν επιτρέπουν την ένταξη σε κανέναν από τους τομείς της κοινωνίας. Είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι όλοι αυτοί οι μεταναστευτικοί και προσφυγικοί πληθυσμοί, έρχονται στην χώρα υποδοχής έχοντα ήδη κοινωνικοποιηθεί σε μία άλλη κοινωνία. Από την άλλη πλευρά οι γηγενείς της χώρας υποδοχής δεν έχουν γνωρίσει την αποκοινωνικοποίηση και της κοινωνικοποίησης εκ νέου. Η μετανάστευση ως κατάσταση συνοδεύεται από κοινωνικές σχέσεις κυριαρχίας και περιορισμένη πρόσβαση σε αγαθά. (Μωυσίδης & Παπαδοπούλου, 2011; Έμκε-Πουλοπούλου, 2007)

3.1 Πολιτισμικές διαφορές και προκαταλήψεις

Η εικόνα των μεταναστών και των προσφύγων ως «ο κατώτερος Άλλος» όπως διαμορφώνεται στην ελληνική κοινωνία, δημιουργείται από μία ψευδαίσθηση ανωτερότητας. Η συμβολή των πληθυσμών αυτών στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη είναι καθοριστική ωστόσο οι στερεοτυπικές αντιλήψεις απέναντι στην εικόνα του Ξένου εμποδίζουν σε μεγάλο βαθμό τον ρυθμό συμμετοχής στην κοινωνία. (Μωυσίδης & Παπαδοπούλου, 2011; Τρουμπέτα, 2012)

Η θεωρητική συζήτηση για την πολυπολιτισμικότητα λόγω των αυξανόμενων μεταναστευτικών ροών αναπτύσσεται ραγδαία. Οι χώρες της Ευρώπης, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα που έγιναν βασικές χώρες υποδοχής τα τελευταία χρόνια έχουν εστιάσει την προσοχή τους στα μέτρα ελέγχου και δεν έχουν εστιάσει στην διαχείριση της πολυπολιτισμικότητας. Σε ιδεολογικό επίπεδο η πολυπολιτισμικότητα αφορά την διαχείριση και την αποδοχή διαφορετικών πολιτισμικών και θρησκευτικών πρακτικών, εθνοτήτων, γλωσσών δημιουργώντας έτσι μία πλουραλιστική κοινωνία. Ο Silverman (1991) αναφέρει ότι σε αυτή την διαδικασία, στην πραγματικότητα, οι μετανάστες χωρίζονται σε αυτούς που μπορούν να ενσωματωθούν και σε αυτούς που δεν μπορούν.

Αν λάβουμε υπόψη τους μουσουλμάνους, η διαδικασία ένταξής τους συχνά παρουσιάζει επιπρόσθετες προκλήσεις λόγω πολιτισμικών και θρησκευτικών διαφορών σε μια κοινωνία που του αντιμετωπίζει ως «Άλλους» με έντονες προκαταλήψεις συνδεδεμένες με το Ισλάμ. Βασική προϋπόθεση για να μην οδηγούνται στην περιθωριοποίηση οι μετακινούμενοι πληθυσμοί, είναι η κοινωνία υποδοχής να αποδέχεται την διαφορετικότητα και ταυτόχρονα να προωθεί την είσοδο των πληθυσμών αυτών στο κοινωνικό σύνολο. Στο πλαίσιο αυτό εντοπίζεται μία επιφανειακή διαπίστωση των στοιχείων που αφορούν τους διαφορετικούς πολιτισμούς και δεν εστιάζουμε στις σχέσεις εξουσίας βάση των οποίων αποδίδονται προνόμια σε κάποιου πολιτισμούς ενώ σε άλλους όχι.

Στην Ελλάδα, συγκριτικά με τον αριθμό των διαφορετικών ομάδων που διαμένουν στην χώρα εντοπίζεται πολύ αργή πρόοδος στην συμμετοχή σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής. Η συμμετοχή τους σε τομείς, όπως η εργασία, η εκπαίδευση, και η πολιτική παραμένει περιορισμένη. Αυτή η στασιμότητα αντικατοπτρίζει τόσο κοινωνικές όσο και θεσμικές προκλήσεις (Πετρόπουλος & Χουλιάρας, 2017; Faist, 2000a)

3.2 Το κοινωνικό και μορφωτικό κεφάλαιο

Το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελεί μία από τις τέσσερις μορφές κεφαλαίου που όρισε ο P. Bourdieu μαζί με το οικονομικό, το πολιτισμικό και το συμβολικό οι οποίες είναι αλληλένδετες μεταξύ τους. Το Κοινωνικό Κεφάλαιο, αφορά το σύνολο ή το δίκτυο των κοινωνικών σχέσεων το οποίο αναπτύσσεται μεταξύ ενός συνόλου ανθρώπων που επειδή διαμοιράζονται κοινές αξίες, δημιουργείται ένα σύστημα εμπιστοσύνης. (Coleman, 1990) Ο D. Putman (2000) αναφέρει ότι υπάρχει αρνητική σχέση μεταξύ της ποικιλότητας (εθνικής

και πολιτισμικής) με το κοινωνικό κεφάλαιο καθώς η γεφύρωση δεν επιτυγχάνεται επιτυχώς μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών οι οποίοι ζουν απομονωμένοι. Οι πολιτισμικές και εθνοτικές ομάδες τείνουν να ζουν απομονωμένες η μία από την άλλη, γεγονός που περιορίζει την αλληλεπίδραση και την εμπιστοσύνη μεταξύ τους. Αυτή η απομόνωση μειώνει τη δυνατότητα συνεργασίας, εμποδίζοντας την δημιουργία ενός κοινωνικού ιστού που να οδηγεί την κοινωνική συνοχή. (Putnam, 2000)

Το μορφωτικό κεφάλαιο, αφορά μορφωτικά αγαθά τα οποία έχουν αποκτήσει οι άνθρωποι μέσω της οικογένειας και της κοινωνίας που ζουν όπως για παράδειγμα παραδόσεις, πολιτισμικές συνήθειες, ήθη και έθιμα. Παράλληλα, αφορά συγκεκριμένες στάσεις και αξίες που μεταβιβάζονται από τη μια γενιά στην άλλη, με την οικογένεια να διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στη διαμόρφωση και τη μεταβίβαση αυτών των στοιχείων στα παιδιά, επηρεάζοντας τη μετέπειτα κοινωνική και πολιτισμική τους ενσωμάτωση.

Για τους μετακινούμενους πληθυσμούς, το κοινωνικό και το μορφωτικό κεφάλαιο το οποίο διαθέτουν πολύ συχνά γίνεται αιτία περιθωριοποίησης εξαιτίας των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που διαθέτουν. Οι μετανάστες που διαθέτουν περιορισμένο κοινωνικό κεφάλαιο συχνά αντιμετωπίζουν απομόνωση, δυσκολία στην πρόσβαση σε πληροφορίες και ευκαιρίες, καθώς και ελάχιστη συμμετοχή στις κοινωνικές δραστηριότητες, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει στον κοινωνικό τους αποκλεισμό. Από την άλλη πλευρά, τα ισχυρά κοινωνικά δίκτυα μπορούν να λειτουργήσουν ως καταλύτης για την ενσωμάτωσή τους στην κοινωνία υποδοχής. (Γούδηρας, Βαλκάνος, Μάρδας, & Μάρδας, 2018)

3.3 Νομοθετικά Όρια και αποκλεισμός

Ο διαχωρισμός των μετακινούμενων πληθυσμών είναι ανάμεσα σε μετανάστες και πρόσφυγες. Αναφορικά με τους μετανάστες υπάρχουν αρκετές υποκατηγορίες, ωστόσο μία βασική διάκριση είναι Νόμιμοι και Παράτυποι.

Κατά την υποδοχή τα κράτη έχουν δύο μορφές ελέγχου για τα σύνορα. Υπάρχουν οι εξωτερικοί και οι εσωτερικοί έλεγχοι. Στα εξωτερικά σύνορα στόχος είναι η αποτροπή εισόδου και η μείωση των προσπαθειών παράτυπης εισόδου. Στα εσωτερικά σύνορα στόχος είναι ο εντοπισμός και η απομάκρυνση όσων δεν έχουν εισέλθει νόμιμα και την παρεμπόδιση τους σε όλους τους τομείς (εργασία, υγεία, κοινωνική προστασία). (Καψάλης, 2023)

Οι πρόσφυγες διακρίνονται σε αιτούντες άσυλο , αναγνωρισμένους πρόσφυγες , υπαχθέντες στο καθεστώς επικουρικής προστασίας και σε διαμένοντες με καθεστώς προστασίας για ανθρωπιστικούς λόγους.

Οι νόμιμοι μετανάστες είναι εκείνοι που διαθέτουν άδεια παραμονής και εργασίας στη χώρα υποδοχής, γεγονός που τους παρέχει σημαντικά πλεονεκτήματα για την κοινωνική, οικονομική και πολιτική ένταξή τους ιδιαίτερα σε τομείς όπως η εκπαίδευση και η εργασία. Παράλληλα, τους παρέχεται η δυνατότητα να συμμετέχουν ενεργά στην πολιτική ζωή, ασκώντας πολιτικά δικαιώματα, όπου αυτό επιτρέπεται. Η θεσμική αυτή αναγνώριση συμβάλλει καθοριστικά στη βελτίωση της ποιότητας ζωής τους και στην ενίσχυση της κοινωνικής τους θέσης στη χώρα υποδοχής.(Τρουμπέτα ,2012)

Η παράτυπη μετανάστευση είναι κάτι το οποίο ακμάζει στην Ελλάδα. Ειδικότερα, η αδυναμία ελέγχου σε συνδυασμό με την έλλειψη δομών , έχει ως αποτέλεσμα τον υπερ-συνωστισμό των μεταναστών σε κέντρα κράτησης στα οποία επικρατούν άθλιες συνθήκες διαβίωσης ενώ δεν πληρούνται βασικές προδιαγραφές με βάση τα εθνικά κα διεθνή πρότυπα. Ακόμα και η αναγνώριση σε καθεστώς διεθνούς προστασίας δεν είναι αρκετή για να ενταχθούν στον οικονομικό , κοινωνικό και πολιτιστικό τομέα της κοινωνίας.

Ο αριθμός των μετακινούμενων πληθυσμών που στερούνται νομιμοποίησης είναι πολύ μεγάλος με αποτέλεσμα να ζουν σε πολύ κακές συνθήκες , ενίοτε χωρίς στέγη ή στοιβαγμένοι σε μικρά διαμερίσματα και φυσικά δεν υπάρχει δυνατότητα νόμιμης πρόσβασης σε τομείς όπως η υγεία , η εργασία , η εκπαίδευση. Στερούμενοι νομιμοποιητικών εγγράφων , επιβιώνουν στην αφάνεια και στο περιθώριο ενώ ταυτόχρονα στρέφονται στην μαύρη εργασία ,το οποίο εξυπηρετεί μόνο τα συμφέροντα των εκμεταλλευτών.

Αναγνωρισμένοι πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο , δικαιούνται την προστασία της χώρας υποδοχής . Οι αναγνωρισμένοι πρόσφυγες απολαμβάνουν δικαιώματα στέγασης, εργασίας , κοινωνικής ασφάλισης , εκπαίδευσης.(Τρουμπέτα,2012) Ωστόσο, στην πράξη, η πρόσβαση σε αυτά τα δικαιώματα συχνά περιορίζεται από διοικητικές δυσκολίες, γραφειοκρατικά εμπόδια και την έλλειψη κατάλληλων υποδομών αφού οι πλειονότητα των προσφύγων διαμένει σε κλειστά κέντρα κράτησης.(Τρουμπέτα,2012; RSA,2023)

3.4 Ο Ρόλος του Χώρου στον αποκλεισμό των μεταναστών

Ο γεωγραφική απομόνωση είναι ένας παράγοντας ο οποίος οδηγεί στον κοινωνικό αποκλεισμό των μετακινούμενων πληθυσμών. Οι περιοχές όπου συχνά εγκαθίστανται μετανάστες και πρόσφυγες, όπως απομακρυσμένοι οικισμοί, καταυλισμοί ή περιοχές εκτός των πόλεων δεν διευκολύνουν την ένταξη τους στην κοινωνία υποδοχής. Ο χωρικός διαχωρισμός, όπως περιγράφεται από τους Massey & Dalton (1998) ομάδες, οριζόμενες με βάση φυλετικά, κοινωνικά, θρησκευτικά ή άλλα κριτήρια, εγκαθίστανται σε διακριτές περιοχές, ζώντας χωριστά η μία από την άλλη. Αυτός ο διαχωρισμός μπορεί να είναι είτε εκούσιος, λόγω προσωπικών επιλογών, είτε ακούσιος, προερχόμενος από αναγκαστικούς περιορισμούς.(Massey & Denton, 1988)

Είναι χαρακτηριστικό του μεταναστευτικού και προσφυγικού φαινομένου η απομόνωση των πληθυσμών αυτών σε περιοχές εκτός του αστικού χώρου. Αυτό μπορεί να γίνει είτε με κρατικούς σχεδιασμούς όπως για παράδειγμα οι κλειστές δομές φιλοξενίας, είτε με φυσική συγκέντρωση πληθυσμών μεταναστών σε συγκεκριμένες περιοχές μέσα από διαδικασίες αλληλοβοήθειας και κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Ο περιορισμός των πληθυσμών αυτών σε χώρους αποκλεισμένους, στις λεγόμενες «γκρίζες ζώνες», μακριά από την δημόσια σφαίρα της υπόλοιπης κοινωνίας , οδηγεί αναπόφευκτα στην παρεμπόδιση της ένταξης στην κοινωνία. (Τρουμπέτα,2012)

Οι διαδικασίες όμως διαχωρισμού και γεωγραφικού αποκλεισμού, εμποδίζουν σημαντικά την δυνατότητα ένταξης. Ο αστικός χώρος ,δηλαδή, μπορεί να λειτουργήσει ως μηχανισμός αποκλεισμού για τους μετανάστες. Ο αποκλεισμός, η απομόνωση ή οποιαδήποτε μορφή χωρικού διαχωρισμού μπορεί να οδηγήσει σε κοινωνικό στιγματισμό του “άλλου” καθώς η κοινωνία αντιμετωπίζει αυτές τις περιοχές ως "προβληματικές" ή "κατεχόμενες", ενισχύοντας τις προκαταλήψεις και τον διαχωρισμό. (Uršič, 2007)

Βασική αιτία της δημιουργίας των κλειστών κοινοτήτων είναι ο φόβος του “άλλου” .Με την αύξηση της μετανάστευσης ,δημιουργήθηκε η ανάγκη περιχαράκωσης και δημιουργίας ορίων μεταξύ αστικού χώρου και άλλων κοινοτήτων ώστε να μην μεταβαίνουν σε διεκδικήσεις εντός αυτού.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η δημιουργία των δομών φιλοξενίας προσφύγων εκτός του αστικού χώρου της Ελλάδας. Ειδικότερα , ο περιχαράκωση των ορίων δεν αρκέστηκε μόνο στις απομακρυσμένες περιοχές εκτος πόλεων , αλλά και στην ολική αποκοπή από την κοινωνία

καθώς τα κέντρα αυτά μετατράπηκαν σε κλειστές δομές κράτησης.(Refugee Support Aegean, 2024)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΕΕ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΑΣ

4.1 Πολιτικές ένταξης ΕΕ

Οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τους μετανάστες και πρόσφυγες αποτελούν ένα από τα πιο σύνθετα και πολυδιάστατα ζητήματα που επηρεάζουν την κοινωνική, πολιτική και οικονομική πραγματικότητα των κρατών-μελών. Παρακάτω θα εξεταστούν οι πολιτικές και οι στρατηγικές που έχουν ακολουθηθεί αναφορικά με το μεταναστευτικό φαινόμενο και την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού των μεταναστών και προσφύγων από τις διάφορες πτυχές της κοινωνίας.

Ανεξάρτητα από τις εθνικές πολιτικές, η Ευρωπαϊκή ένωση έχει εφαρμόσει κοινές Ευρωπαϊκές πολιτικές για την ένταξη μεταναστών και προσφύγων με σκοπό να καταπολεμηθεί ο κοινωνικός αποκλεισμός. Η πολιτικές αυτές έχουν συνήθως την μορφή Οδηγιών που εφαρμόζονται στις εθνικές νομοθεσίες. (Τρουμπέτα, 2012)

Σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι το 2000 δημιουργήθηκε ένα ιδιαίτερης σημασίας κείμενο, Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο είναι ένα νομικά δεσμευτικό έγγραφο που συγκεντρώνει τα θεμελιώδη δικαιώματα των πολιτών της ΕΕ σε ένα ενιαίο κείμενο. Ο Χάρτης περιλαμβάνει δικαιώματα που σχετίζονται με την αξιοπρέπεια, τις ελευθερίες, την ισότητα, την αλληλεγγύη, τα δικαιώματα των πολιτών και τη δικαιοσύνη. Στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ αναφέρονται και δεσμεύονται βασικές αλλά γενικές έννοιες αναφορικά με τα δικαιώματα των μετακινούμενων πληθυσμών. Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης διασφαλίζει την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων όλων των ανθρώπων, συμπεριλαμβανομένων των μεταναστών και των προσφύγων, εντός της ΕΕ. Κεντρικό σημείο αποτελεί το δικαίωμα ασύλου (Άρθρο 18), το οποίο εξασφαλίζει την παροχή προστασίας σε άτομα που διαφεύγουν από διώξεις ή πολέμους, σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης. Παράλληλα, το Άρθρο 19 προστατεύει από απελάσεις ή επαναπροωθήσεις σε χώρες όπου υπάρχει κίνδυνος βασανιστηρίων ή θανάτου. (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2012). Ωστόσο, η εφαρμογή αυτών των δικαιωμάτων εξαρτάται από την πολιτική βούληση και τις υποδομές κάθε κράτους μέλους, καθιστώντας την ερμηνεία και υλοποίησή τους συχνά αμφιλεγόμενη.

4.1.α Σχέδια δράσης ΕΕ για την ένταξη

Όπως έχει αναφερθεί και στο προηγούμενο κεφάλαιο , η πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων το 1989 αποτέλεσε σημείο εκκίνησης για την μετακίνηση πληθυσμών ενώ μέχρι το 2024 ακολούθησαν μεγάλα μεταναστευτικά και προσφυγικά κύματα λόγω των διεθνών εξελίξεων. Για την ένταξη των μεταναστών η ΕΕ υιοθέτησε σχέδια δράσης τα οποία στόχευαν στην διευκόλυνση της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής ένταξης των μετακινούμενων πληθυσμών.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει αναπτύξει σταδιακά μια ολοκληρωμένη προσέγγιση για τη διαχείριση της μετανάστευσης και την ένταξη των μεταναστών. Το 2005 σηματοδότησε την έναρξη συντονισμένων δράσεων με το "Κοινό Πρόγραμμα για την Ένταξη" (COM(2005)0389), το οποίο καθιέρωσε ένα συνεκτικό πλαίσιο για την ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών. Οι αρχές αυτές περιλάμβαναν την ένταξη ως αμφίδρομη διαδικασία, τον σεβασμό των αξιών της ΕΕ, την προώθηση της απασχόλησης, την εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής και τη συμμετοχή των μεταναστών στις πολιτικές διαδικασίες. (European Commission, 2005). Το 2011, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προχώρησε στην "Ευρωπαϊκή Ατζέντα για την Ένταξη των Υπηκόων Τρίτων Χωρών, εστιάζοντας στην εκπαίδευση, την απασχόληση και την κοινωνική ένταξη. Η ατζέντα ενίσχυσε τον ρόλο των τοπικών αρχών και εισήγαγε δείκτες αξιολόγησης της προόδου ένταξης. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2011)

Η μεταναστευτική κρίση του 2015 οδήγησε στη διαμόρφωση του "Ευρωπαϊκού Θεματολογίου για τη Μετανάστευση", το οποίο εστίασε στη μείωση της παράτυπης μετανάστευσης, τη διαχείριση των συνόρων, την ενίσχυση του συστήματος ασύλου και τη νόμιμη μετανάστευση. Η Διάσκεψη της Βαλέτας την ίδια χρονιά ενδυνάμωσε τη συνεργασία με αφρικανικές χώρες για την αντιμετώπιση των αιτιών της μετανάστευσης.

Οι προσπάθειες οι οποίες είχαν καταβληθεί μέχρι τώρα χαρακτηρίζονται από αναποτελεσματικότητα δεδομένου του ότι οι ένταξη των μετακινούμενων πληθυσμών συνεχίζει να υστερεί συγκριτικά με τους πολίτες των υπόλοιπων χωρών της ΕΕ. Πάνω στα προηγούμενα σχέδια ένταξης οικοδομήθηκε και το επόμενο. Το 2016, το "Σχέδιο Δράσης για την Ένταξη των Υπηκόων Τρίτων Χωρών" (COM(2016) 377) εισήγαγε μέτρα για να επιτευχθεί η ένταξη σε τομείς όπως η εκπαίδευση, η απασχόληση και η πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες. Η εκπαίδευση είχε ως στόχο την κατάρτιση και φυσικά την γλωσσική ένταξη ώστε

να γίνουν αντιληπτές τόσο οι αξίες της κοινωνίας όσο και η νομοθεσία της χώρας υποδοχής. Επιπλέον, αναφορικά με την διευκόλυνση πρόσβασης στην αγορά εργασίας τα μέτρα εστίασαν ξανά στην κατάρτιση και τέλος για την πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες, υιοθετήθηκαν μέτρα τόσο για την πρόσβαση σε προσιτή στέγαση όσο και στην υγεία. (Ανάγνου, 2020) Αυτή η διαδοχική εξέλιξη των πολιτικών αντανακλά την προσπάθεια της ΕΕ να διαμορφώσει μια ολοκληρωμένη και αποτελεσματική προσέγγιση στη διαχείριση της μετανάστευσης, προσαρμοζόμενη στις μεταβαλλόμενες συνθήκες και προκλήσεις.

Οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) για την ένταξη των μεταναστών παρέχουν ένα πλαίσιο και κατευθυντήριες γραμμές για τα κράτη μέλη, αλλά η εφαρμογή τους εναπόκειται κυρίως στις εθνικές αρχές. Συγκεκριμένα, η ΕΕ μπορεί να παρέχει κίνητρα και υποστήριξη για μέτρα που λαμβάνονται από τα κράτη μέλη με σκοπό την προώθηση της ένταξης των υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα σε αυτά.

Τα έτη 2020-2021 σηματοδότησαν μια νέα εποχή στη μεταναστευτική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το 2020, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εισήγαγε το "Νέο Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο", το οποίο αποτέλεσε ένα καινούριο πλαίσιο για τη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών. Το 2021, η ΕΕ δημιουργεί το "Σχέδιο Δράσης για την Ένταξη και την Ένταξη" για την περίοδο 2021-2027. Το σχέδιο αυτό εμπεριέχει μέτρα για την κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών και των προσφύγων. Συγκεκριμένα, εστίασε στην ενίσχυση της πρόσβασης στην εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση, συμπεριλαμβανομένης της γλωσσικής εκπαίδευσης και της αναγνώρισης επαγγελματικών προσόντων. Παράλληλα, προώθησε μέτρα για τη διευκόλυνση της ένταξης στην αγορά εργασίας και την υποστήριξη της επιχειρηματικότητας, ενώ έδωσε ιδιαίτερη προσοχή στην εξασφάλιση πρόσβασης σε βασικές υπηρεσίες υγείας και αξιοπρεπή στέγαση. (International Rescue Committee & Common Ground, 2021)

4.1.β Οικονομική ενίσχυση της ένταξης

Για την επίτευξη της ένταξης σημαντικό ρόλο διαδραμάτισαν τα χρηματοδοτικά προγράμματα. Σημαντικά προγράμματα χρηματοδότησης δημιουργήθηκαν από το 2007 ειδικά για να στηρίξουν την ένταξη των μεταναστών και προσφύγων.

Το 2007 δημιουργήθηκε το Ευρωπαϊκό Ταμείο για την Ένταξη των Υπηκόων Τρίτων Χωρών το οποίο είχε θέσει στόχους ενίσχυσης της ένταξης σε τομείς απασχόλησης εκπαίδευσης ενώ προέβλεπε και ενίσχυση δράσεων καταπολέμησης των διακρίσεων. Το συγκεκριμένο ταμείο αντικαταστάθηκε από το Ταμείο Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης (TAME), γνωστό και ως Asylum, Migration and Integration Fund (AMIF), το οποίο αποτέλεσε και θα αποτελέσει μέχρι και το 2027 το βασικό ταμείο οικονομικής ενίσχυσης για την ένταξη ,μεταξύ άλλων στόχων ,των μεταναστών και προσφύγων.(Ανάγνου,2020, Ευρωπαϊκή Ένωση, 2007). Παρέχει υποστήριξη και υπηρεσίες σε ευάλωτες ομάδες μεταναστών, συμβάλλοντας στην κάλυψη βασικών τους αναγκών. Παράλληλα, χρηματοδοτεί προγράμματα ένταξης που εστιάζουν στην εκπαίδευση, τη γλωσσική κατάρτιση και την επαγγελματική ενσωμάτωσή τους. Ταυτόχρονα με τα προγράμματα ένταξης χρηματοδοτεί και την οικειοθελή επιστροφή και επανένταξη μεταναστών στις χώρες καταγωγής τους. (International Rescue Committee & Common Ground, 2021)

Σημαντικές χρηματοδότησης της ΕΕ για την ένταξη των μεταναστών και προσφύγων στην Ελλάδα , αποτέλεσαν τα δύο στεγαστικά προγράμματα τα οποία εφαρμόστηκαν την διάρκεια αυτών των χρόνων. Το πρόγραμμα ESTIA , ανακοινώθηκε το 2015 από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ και απευθυνόταν κυρίως σε αιτούντες άσυλο και ευάλωτες ομάδες, παρέχοντας στέγαση σε διαμερίσματα και βασικές υποστηρικτικές υπηρεσίες (όπως ψυχοκοινωνική υποστήριξη και οικονομική βοήθεια). Το συγκεκριμένο πρόγραμμα ενώ διευκόλυνε την ένταξη με βάση την παραχώρηση ενοικιασμένων ακινήτων στους αιτούντες άσυλο, το 2020 μεταβιβάστηκε στο Υπουργείο Εσωτερικών της Ελλάδας και το 2022 ανακοινώθηκε ο τερματισμός του προγράμματος , με την πρόθεση ότι οι δομές είναι αρκετές για την στέγαση των αιτούντων άσυλο. Χιλιάδες άνθρωποι επηρεάστηκαν από εξώσεις ή μετακινήσεις σε καταυλισμούς μετά την ανακοίνωση της κυβέρνησης, τον Φεβρουάριο του 2022, για το κλείσιμο του προγράμματος ESTIA, το οποίο εκείνη την περίοδο παρείχε στέγαση σε περίπου 12.500 άτομα.(Refugee Support Aegean, 2022)

Το 2018 , υλοποιείται το Πρόγραμμα HELIOS (Hellenic Integration Support for Beneficiaries of International and Temporary Protection) από τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης (ΔΟΜ) με χρηματοδότηση την ΕΕ ενώ διαχειρίζεται από το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου .Στόχος του είναι η προώθηση της κοινωνικής ένταξης δικαιούχων διεθνούς και προσωρινής προστασίας στην Ελλάδα, βοηθώντας τους να μεταβούν από τις δομές φιλοξενίας σε αυτόνομη διαβίωση. Στο πρόγραμμα αυτό προβλεπόταν η υποστήριξη για εύρεση κατοικίας, μαθήματα

ένταξης (γλώσσα, κοινωνικές δεξιότητες) και εργασιακή συμβουλευτική, ενώ διοργανώνει δράσεις ευαισθητοποίησης της τοπικής κοινωνίας για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής. Το πρόγραμμα HELIOS απευθύνεται σε πρόσφυγες που αναγνωρίστηκαν μετά την 1η Ιανουαρίου 2018 και διέμεναν σε δομές φιλοξενίας, καθώς και σε εκτοπισμένα άτομα από την Ουκρανία που έχουν λάβει προσωρινή προστασία. Βασικός στόχος αποτελούσε η αυτόνομη διαβίωση με μακροπρόθεσμο την ουσιαστική ενσωμάτωση στην κοινωνία. (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, χ.χ.)

Ωστόσο το πρόγραμμα αυτό χαρακτηρίστηκαν από μεγάλος διακοπές λόγω ελλιπής χρηματοδότησης , αφήνοντας με αυτό τον τρόπο χιλιάδες πρόσφυγες χωρίς την βασική υποστήριξη.(R.S.A., 2024)

4.2 Πολιτικές ένταξης στην Ελλάδα

Η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και η πορεία της ένταξης θεμελιώνονται πάνω στην αρχή του παρεμβατικού κοινωνικού κράτος το οποίο εφαρμόζει αποτελεσματικές δημόσιες πολιτικές ώστε να μειωθούν οι δημόσιοι κίνδυνοι. Οι πολιτικές της Ελλάδας αναφορικά με τους μετακινούμενους πληθυσμούς διακρίνονται ανάμεσα σε πολιτικές για μετανάστες και πρόσφυγες καθώς οι λόγοι μετακίνησης και το καθεστώς προστασίας διαφέρει. Στην Ελλάδα οι πρόσφυγες διακρίνονται σε αιτούντες άσυλο , αναγνωρισμένους πρόσφυγες , υπαχθέντες στο καθεστώς επικουρικής προστασίας και σε διαμένοντες με καθεστώς προστασίας για ανθρωπιστικούς λόγους. (Τρουμπέτα,2012; Μωυσίδης & Παπαδοπούλου, 2011)

Στην περίπτωση της Ελλάδα , οι πολιτικές ένταξης θα μπορούσαν να χωριστούν σε τέσσερις περιόδους. Η πρώτη περίοδος αφορά την περίοδο 1991-2000 κατά την οποία η Ελλάδα μετατρέπεται ξαφνικά σε χώρα υποδοχής πληθυσμών και θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «πρώιμη φάση» .Έπειτα ακολουθεί η περίοδος 2001-2008 όπου πλέον τα μεγάλα μεταναστευτικά κύματα της εποχής κατέστησαν απαραίτητη την εφαρμογή πολιτικών για το μεταναστευτικό-προσφυγικό ζήτημα. Στη συνέχεια ακολουθεί η περίοδος 2008-2015 κατά την οποία η νομική διάσταση της μετανάστευση εξελίσσεται. Τέλος ,ακολουθεί η περίοδος 2016 έως σήμερα κατά την οποία η χώρα δέχθηκε μεγάλα προσφυγικά ρεύματα λόγω των εμπόλεμων συρράξεων στην Συρία και την Ουκρανία.(διαΝΕΟσις, 2024)

Κατά την δεκαετία του 1990 η Ελλάδα μετατράπηκε σε χώρα εισδοχής μεταναστών και για ολόκληρη την δεκαετία , η μετανάστευση είχε θεωρηθεί ένα προσωρινό φαινόμενο. Τα κριτήρια για τις άδειες παραμονής ήταν εξαιρετικά αυστηρά ενώ το βάρος είχε αποδοθεί στην απέλαση των παράτυπων μεταναστών. Η πρώτη προσπάθεια νομιμοποίησης των μετακινούμενων πληθυσμών έγινε το 1997. Η προσπάθεια αυτή είχε ως χαρακτηριστικό της βραχυπρόθεσμες καταστάσεις παραμονής. Τα γραφειοκρατικά εμπόδια και οι μεγάλες απαιτήσεις όπως για παράδειγμα κατάθεση στοιχείων επίσημης εργασίας κατέστησαν την κίνηση αυτή μη αποδοτική.(Πετρόπουλος & Χουλιάρας, 2017)

4.2.α Εισαγωγή Θεσμικών Πλαισίων για την Ένταξη

Την περίοδο 2001-2008 εφαρμόστηκαν οι πρώτοι νόμοι που στόχευαν στην ένταξη των μεταναστών. Ο νόμος 2910/2001, με τίτλο: “Είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην Ελληνική Επικράτεια. Κτήση της Ελληνικής ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις” που ήταν η πρώτη επίσημη προσέγγιση για τη διαχείριση της μετανάστευσης. Ο νόμος επέτρεψε τη νομιμοποίηση ενός μεγάλου αριθμού μεταναστών ενώ περιλάμβανε ρυθμίσεις για την πολιτογράφηση μεταναστών. Χαρακτηρίστηκε από έντονη γραφειοκρατία, καθιστώντας τις διαδικασίες νομιμοποίησης και ανανέωσης αδειών διαμονής χρονοβόρες και πολύπλοκες. Παρά την πρόβλεψη για κοινωνική ένταξη, ο νόμος δεν περιλάμβανε ολοκληρωμένα προγράμματα για την υποστήριξη των μεταναστών για την ένταξή τους ενώ δεν αντιμετώπισε επαρκώς την κοινωνική προκατάληψη και τον ρατσισμό, αφήνοντας πολλούς μετανάστες ευάλωτους σε διακρίσεις και κοινωνικό αποκλεισμό, παρά την όποια προσπάθεια νομιμοποίησής τους. (INE/ΓΣΕΕ, 2014)

Πρώτη νομοθετική παρέμβαση θεωρείται ο νόμος 3386/2005. Παρά το γεγονός ότι αυτός ο νόμος αφορούσε μόνο μετανάστες και όχι πρόσφυγες , γίνεται λόγος για την ένταξη των μεταναστών στην οικονομική , κοινωνική και πολιτιστική ζωή. Στον νόμο αυτό περιλαμβάνεται το Πρώτο Πρόγραμμα Δράσης για την κοινωνική ένταξη το οποίο ήταν ατελέσφορο λόγω ελλιπής κρατικής χρηματοδότησης.(Πετρόπουλος & Χουλιάρας, 2017) Το 2007 το Υπουργείο εσωτερικών «Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης για την ομαλή προσαρμογή και κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στην Ελληνική Επικράτεια - Πρόγραμμα “ΕΣΤΙΑ”» , με κύριο στόχο την βελτιστοποίηση σε καίριους τομείς, όπως η ενημέρωση, η πρόσβαση στην εργασία, η εκπαίδευση, οι υπηρεσίες

υγείας, η στέγαση, η πολιτιστική ενσωμάτωση και η βελτίωση των συνθηκών για τους κρατούμενους Το πρόγραμμα παρέμεινε ανεφάρμοστο. (Τραμουντάνης, 2021) Ο Νόμος 3386/2005 στόχευσε στη βελτίωση της μεταναστευτικής πολιτικής, προωθώντας τη νομιμότητα, τα δικαιώματα και την κοινωνική ένταξη. Παρά τα θετικά του στοιχεία, όπως η απλοποίηση της χορήγησης αδειών διαμονής, παρουσίασε σοβαρά προβλήματα, κυρίως τις μεγάλες καθυστερήσεις στην έκδοση αδειών. Αυτές οι καθυστερήσεις συχνά καθιστούσαν τη διαδικασία μη λειτουργική. Παρόλα αυτά, ο νόμος αποτέλεσε τη βάση για τη ρύθμιση της εισόδου και ένταξης μεταναστών στην Ελλάδα το Ακριβώς με τον ίδιο τρόπο λειτούργησε και ο νόμος 3536/2007.(Γεωργιάδης & Πανταζής, 2020; Σπυροπούλου, 2014)

4.2.β Εξελίξεις και αλλαγές στις Πολιτικές Ένταξης

Η επόμενη περίοδος αφορά το διάστημα 2008-2015. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από τη νομοθετική κατοχύρωση της διαχείρισης της μετανάστευσης ενώ γίνεται προσπάθεια να συνδυαστούν οι έννοιες της νομιμοποίησης και της κοινωνικής ένταξης. Ωστόσο, οι πολιτικές παρέμεναν σε μεγάλο βαθμό αντιδραστικές και λιγότερο προληπτικές, με έμφαση στη ρύθμιση του νομικού καθεστώτος των μεταναστών, χωρίς να αντιμετωπίζονται πλήρως οι ανάγκες για μακροχρόνια ένταξη. (διαΝΕΟσις, 2024).

Το 2010 πραγματοποιήθηκαν σημαντικές μεταρρυθμίσεις στη μεταναστευτική πολιτική της Ελλάδας μέσω δύο κρίσιμων νομοθετικών παρεμβάσεων. Ο Νόμος 3838/2010 έδωσε έμφαση στη διεύρυνση των δικαιωμάτων των αλλοδαπών, καθιστώντας ευκολότερη την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας για τα παιδιά μεταναστών της δεύτερης γενιάς. Συγκεκριμένα, προβλέφθηκε ότι όσοι γεννήθηκαν στην Ελλάδα ή ολοκλήρωσαν τουλάχιστον έξι τάξεις στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα μπορούσαν να αποκτήσουν την ιθαγένεια υπό ορισμένες προϋποθέσεις. Επιπλέον, οι μετανάστες απέκτησαν δικαίωμα συμμετοχής στις δημοτικές εκλογές, είτε ως εκλογείς είτε ως υποψήφιοι. Ο Νόμος 3582/2010 εισήγαγε τα Συμβούλια Ένταξης Μεταναστών και Προσφύγων, θεσμοθετώντας την τοπική υποστήριξη για την κοινωνική ένταξη. Τα συμβούλια αυτά αποτελούνταν από δημοτικούς συμβούλους, εκπροσώπους μεταναστών και οργανώσεις, με στόχο την καταγραφή προβλημάτων, την προώθηση της επικοινωνίας με τις αρχές και την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής. Οι δραστηριότητές τους περιλάμβαναν τη διοργάνωση εκδηλώσεων, την παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών και την ανάπτυξη προτάσεων για δράσεις ένταξης σε τοπικό

επίπεδο, ενισχύοντας την προσπάθεια για μια πιο ενσωματωμένη κοινωνία. (Γεωργιάδης & Πανταζής, 2020)

Οι διαδικασίες ενσωμάτωσης των προσφύγων δεν έχουν προβλεφθεί ακόμα από το κράτος καθώς η νομοποίηση αυτών ξεκίνησε να λαμβάνει πιο ενεργή μορφή το 2013. Το 2013, η Ελλάδα προχώρησε σε σημαντικές νομοθετικές ρυθμίσεις για το άσυλο και τις σχετικές δομές υποδοχής. Η νομοθεσία προέβλεπε την απόκτηση δύο νομικών καθεστώτων . Το καθεστώς του πρόσφυγα που παρέχει δικαίωμα πρόσβασης σε όλους τους τομείς όπως εκπαίδευση , υγεία , απασχόληση. Εν αναμονή της εξέτασης αυτής της αίτησης , οι πρόσφυγες βρίσκονται σε ένα καθεστώς προσωρινής παραμονής 3 μηνών κατά το οποίο βρίσκονται σε μία ενδιάμεση κατάσταση χωρίς να απολαμβάνουν ούτε νόμιμο αλλά ούτε και παράνομο καθεστώς.(Πετρόπουλος & Χουλιάρης, 2017)

Μέχρι και σήμερα οι διαδικασίες και οι συνθήκες υποδοχής των μετακινούμενων πληθυσμών είναι προβληματικές χωρίς φυσικά να προβλέπεται κάποια διαδικασία ένταξης. Ειδικότερα η ελευθερία τους περιορίζεται σε συνθήκες πραγματικής κράτησης σε προαναχωρησιακά κέντρα, αστυνομικά τμήματα, συνοριακούς σταθμούς, καθώς και στα νέα Κλειστά Κέντρα Ελεγχόμενης Πρόσβασης στα νησιά του Αιγαίου, όπως στη Λέσβο, την Κω και τη Σάμο. Το 2014 ο νόμος με τίτλος «Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινής ένταξης και κοινωνικής ένταξης και λοιπές διατάξεις στους ουσία επαναλαμβάνει τις νομοθετικές προβλέψεις του νόμου 2005, ωστόσο επισημαίνονται πιο ενεργά προβλέψεις για την ένταξη των μεταναστών. Στην εθνική στρατηγική που ανακοινώθηκε , επισημαίνεται ότι η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών πραγματοποιείται μέσα από την αλληλεπίδρασή τους με τους θεσμικούς φορείς και τη δραστηριοποίησή τους στη δημόσια σφαίρα, όπως μέσω της επαγγελματικής τους απασχόλησης. Με αυτό τον τρόπο, δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην νόμιμη εργασία ως τον βασικότερο παράγοντα για την επίτευξη της ένταξης. Εκτός από την εργασία , φαίνεται ότι αναγνωρίζεται η συμμετοχή των μεταναστών σε όλους του τομείς της κοινωνικής και οικονομικής ζωής όπως για παράδειγμα η συμμετοχή στην εκπαίδευση , στις δημόσιες υπηρεσίες, σε προγράμματα κατάρτισης και νόμιμης απασχόλησης , πρόσβαση και ποιότητα στέγης. Αν και γενικά προωθήθηκε η ενσωμάτωση των μεταναστών, ο νόμος εισήγαγε περιοριστικά μέτρα, όπως η κατάργηση του δικαιώματος ψήφου τους στις τοπικές εκλογές. (Μπάγκαβος & Παπαδοπούλου, 2006)

4.2.γ Η πρόκληση της προσφυγικής κρίσης

Η περίοδος από το 2016 και έπειτα ήταν ιδιαίτερα κρίσιμη για την Ελλάδα η οποία δέχθηκε μεγάλα προσφυγικά ρεύματα λόγω των πολεμικών συρράξεων στην Συρία. Αυτό καθιστούσε την διαχείριση του προσφυγικού και μεταναστευτικού ζητήματος επιτακτική ανάγκη τόσο για την Ελλάδα όσο και για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Το 2018 θεσπίζονται με αντικατάσταση του προηγούμενου νόμου τα Συμβούλια Ένταξης Μεταναστών και Προσφύγων τα οποία είχαν ως στόχο την ενίσχυση συμμετοχής στα κοινά. Το Συμβούλιο Ένταξης Μεταναστών και Προσφύγων (ΣΕΜΠ) έχει ως αρμοδιότητες την καταγραφή και διερεύνηση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες και πρόσφυγες στην ένταξή τους στην τοπική κοινωνία και στην επαφή τους με δημόσιες ή δημοτικές αρχές. Επίσης, παρέχει ενημέρωση, υποβάλλει εισηγήσεις προς το δημοτικό συμβούλιο για την ανάπτυξη δράσεων που προωθούν την ομαλή κοινωνική ένταξη των μεταναστών και προσφύγων, όπως η οργάνωση συμβουλευτικών υπηρεσιών.(Νόμος 4555/2018, άρθρο 79)

Σύμφωνα με έκθεση της διαΝΕΟσις, τα ΣΕΜΠ δεν λειτουργούν όπως σχεδιάστηκαν. Παρόλο που θεσμοθετήθηκαν για να προωθήσουν την ένταξη των μεταναστών και των προσφύγων σε τοπικό επίπεδο, η εφαρμογή τους είναι εξαιρετικά περιορισμένη. Συγκεκριμένα από τους 332 δήμους μόνο οι 15 έχουν ΣΕΜΠ και από αυτούς μόνο οι 2 φαίνεται να λειτουργούν τακτικά. (διαΝΕΟσις, 2024)

Η Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη του 2019 στοχεύει στη στήριξη προσφύγων και μεταναστών για την ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία. Εστιάζει στα δικαιώματα στην εργασία, την εκπαίδευση, την υγεία και την κοινωνική πρόνοια, ενώ προωθεί την εκμάθηση της γλώσσας και την καταπολέμηση του ρατσισμού. Την υλοποίηση αναλαμβάνει κυρίως η Τοπική Αυτοδιοίκηση.(Ελληνική Κυβέρνηση, 2019)

Η στρατηγική παραμένει σε γενικό επίπεδο, χωρίς συγκεκριμένα μέτρα και χρονοδιαγράμματα, και ότι δεν λαμβάνει υπόψη τις διαφορετικές ανάγκες των μεταναστών, ανάλογα με την προέλευση και την κατάσταση τους. (Generation 2.0 RED, 2019)

Το 2021 ανακοινώθηκε η νέα πολιτική για την ένταξη «Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη Αιτούντων Άσυλο και Δικαιούχων Διεθνούς Προστασίας» . Η στρατηγική δίνει έμφαση στην προ-ένταξη των αιτούντων άσυλο, κυρίως μέσα από την εκπαίδευση και κατάρτιση για την ομαλή μετάβαση των ενηλίκων στην επαγγελματική ζωή και των ανηλίκων

από την άτυπη στην τυπική εκπαίδευση. Επιπλέον, έχει ως στόχο την κοινωνική ένταξη των δικαιούχων διεθνούς προστασίας μέσω προγραμμάτων που διευκολύνουν την πρόσβαση στην αγορά εργασίας και ενισχύουν τον ευρωπαϊκό τρόπο ζωής. Αποσκοπεί σε μέτρα για την προστασία τους από βία ή εκμετάλλευση, ενώ παρακολουθεί την πρόοδο της ένταξής τους μέσω συγκεκριμένων δεικτών. Η στρατηγική δίνει έμφαση στη συνεργασία μεταξύ των μεταναστών και της τοπικής κοινωνίας, με στόχο την αρμονική συνύπαρξη και την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής. (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2021)

Η πρόβλεψη των πολιτικών ένταξης αυτής της στρατηγικής αφορά μόνο τους αιτούντες άσυλο και τους δικαιούχους διεθνούς προστασίας, αφήνοντας εκτός πλαισίου την συντριπτική πλειονότητα μεταναστών που δεν ανήκουν σε αυτή την κατηγορία. Ειδικότερα, δημιουργεί σημαντικά κενά στις διαδικασίες ένταξης, καθώς αγνοούνται οι ανάγκες των οικονομικών μεταναστών, των μη καταγεγραμμένων μεταναστών και των ατόμων που βρίσκονται σε καθεστώς αναμονής. (Generation 2.0 RED, 2022)

Σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι ο Νέος Κώδικας Μετανάστευσης ο οποίος αφορά το τωρινό νομικό κείμενο για την μεταναστευτική πολιτική της Ελλάδας, δεν περιλαμβάνει διατάξεις για την ένταξη παρά μόνο εστιάζει στις διαδικασίες εισόδου, παραμονής και πρόσβασης στην εργασία. (Lawspot.gr, 2023)

Αυτό σημαίνει ότι οι πολιτικές ένταξης ρυθμίζονται από την «Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη Αιτούντων Άσυλο και Δικαιούχων Διεθνούς Προστασίας» η οποία όμως δεν περιλαμβάνει τους μετανάστες. Η συγκεκριμένη στρατηγική επικεντρώνεται αποκλειστικά σε συγκεκριμένες κατηγορίες, όπως οι αιτούντες άσυλο και οι δικαιούχοι διεθνούς προστασίας.

ΜΕΡΟΣ Β': ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

5.1 Μεθοδολογία Έρευνας

Η παρούσα έρευνα εστιάζει στις όψεις του κοινωνικού αποκλεισμού που βιώνουν οι πρόσφυγες και οι μετανάστες στην πόλη της Πάτρας. Ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί ένα πολυδιάστατο κοινωνικό φαινόμενο που δεν περιορίζεται στη μελέτη αριθμητικών δεδομένων ή στατιστικών αναλύσεων, αλλά απαιτεί τη βαθύτερη διερεύνηση των εμπειριών, των αντιλήψεων και των συναισθημάτων των ίδιων των υποκειμένων.

Για την προσέγγιση ενός τόσο σύνθετου θέματος, επιλέχθηκε η ποιοτική ερευνητική μέθοδος, η οποία δίνει τη δυνατότητα ανάλυσης της ανθρώπινης εμπειρίας σε όλο της το βάθος και την πολυπλοκότητα. Η ποιοτική μέθοδος, σε αντίθεση με την ποσοτική που βασίζεται σε αριθμητικά δεδομένα, αποσκοπεί στην κατανόηση του πώς οι άνθρωποι βιώνουν, ερμηνεύουν και δίνουν νόημα στις καταστάσεις που αντιμετωπίζουν. Αυτή η ανθρωποκεντρική προσέγγιση είναι ιδιαίτερα κατάλληλη για τη διερεύνηση κοινωνικών φαινομένων όπως ο αποκλεισμός και η ένταξη, διότι λαμβάνει υπόψη τις κοινωνικές, πολιτισμικές και θεσμικές διαστάσεις που διαμορφώνουν αυτές τις εμπειρίες.

Στο πλαίσιο της ποιοτικής έρευνας, η χρήση ημιδομημένων συνεντεύξεων αποτέλεσε το βασικό εργαλείο συλλογής δεδομένων. Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις συνδυάζουν την καθοδήγηση του ερευνητή μέσα από προδιαγεγραμμένα ερωτήματα με την ευελιξία που επιτρέπει στους συμμετέχοντες να εκφράσουν τις απόψεις, τα συναισθήματα και τις εμπειρίες τους με τον δικό τους τρόπο. (Ιωσηφίδης, 2008)

5.2 Στόχος της Έρευνας

Η παρούσα έρευνα έχει ως κύριο στόχο τη βαθύτερη κατανόηση των εμπειριών κοινωνικού αποκλεισμού που βιώνουν οι πρόσφυγες και οι μετανάστες στην πόλη της Πάτρας. Μέσα από μια πολυδιάστατη προσέγγιση, η μελέτη επιχειρεί να εστιάσει στις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι συγκεκριμένες ομάδες σε καθημερινή βάση, αναλύοντας τα εμπόδια που συναντούν κατά την προσπάθειά τους να ενσωματωθούν σε διάφορους τομείς της κοινωνίας.

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην πρόσβαση σε κρίσιμες υπηρεσίες, όπως η υγειονομική περίθαλψη, η εκπαίδευση και η αγορά εργασίας, ενώ εξετάζεται και η ποιότητα των σχέσεων τους με την τοπική κοινωνία και τους θεσμούς.

Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα στοχεύει να αναδείξει τους παράγοντες που συντελούν στην περιθωριοποίηση αυτών των ατόμων, είτε αυτοί είναι κοινωνικοί, πολιτικοί, πολιτισμικοί ή οικονομικοί. Σημαντικό μέρος της μελέτης αφιερώνεται στην ανάλυση της στάσης της τοπικής κοινωνίας, καθώς και στις αντιλήψεις και προκαταλήψεις που ενδέχεται να ενισχύουν τον αποκλεισμό. Παράλληλα, εξετάζονται οι θεσμικές ανεπάρκειες ή παραλείψεις που δυσχεραίνουν την ενσωμάτωσή τους και δημιουργούν επιπλέον εμπόδια στη διαδικασία ένταξης.

Μέσα από την καταγραφή και την ανάλυση των εμπειριών των μεταναστών και προσφύγων, η έρευνα επιδιώκει να εντοπίσει τους τρόπους με τους οποίους οι ίδιοι οι μετανάστες βιώνουν και προσπαθούν να διαχειριστούν τα φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού. Η διερεύνηση αυτών των συνθηκών όπως τις βιώνουν οι μετανάστες και οι πρόσφυγες, είναι κρίσιμη, καθώς μπορεί να προσφέρει πολύτιμες πληροφορίες για τη βελτίωση των πολιτικών και των προγραμμάτων ένταξης.

Επιπλέον, στόχος της μελέτης είναι να δοθεί χώρος στις φωνές των ίδιων των μεταναστών, καταγράφοντας τις απόψεις και τις προτάσεις τους για την αντιμετώπιση των δυσκολιών που βιώνουν. Μέσα από την ανάλυση αυτών των δεδομένων, στόχος της έρευνας είναι να προτείνει συγκεκριμένα μέτρα και πολιτικές που θα μπορούσαν να συμβάλουν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής τους. Αυτές οι προτάσεις που θα προκύψουν μέσα από τα δεδομένα της έρευνας, μπορεί να αφορούν την ενίσχυση των μηχανισμών και πολιτικών υποστήριξης, την ενδυνάμωση των τοπικών κοινοτήτων, καθώς και την προώθηση δράσεων που θα έχουν ουσιαστικά αποτελέσματα στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού.

5.3 Ερευνητικά Ερωτήματα

Η δομή της έρευνας βασίζεται σε ερωτήματα που στοχεύουν στην κατανόηση των διαφορετικών πτυχών του κοινωνικού αποκλεισμού, εστιάζοντας στην περιοχή της Πάτρας μέσα από τα βιώματα των μεταναστών και των προσφύγων. Τα ερωτήματα της έρευνας δεν περιορίζονται απλά στην καταγραφή των αιτίων του κοινωνικού αποκλεισμού, αλλά

στοχεύουν σε μια ολοκληρωμένη κατανόηση των συνθηκών που δημιουργούν και αναπαράγουν τον αποκλεισμό στις κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές και πολιτισμικές διαστάσεις. Κάθε ερώτημα αποσκοπεί στην διερεύνηση των παραγόντων που συμβάλλουν στον κοινωνικό αποκλεισμό μέσα στην πόλη της Πάτρας. Στόχος των ερωτημάτων είναι να προσφέρουν παράλληλα μια εικόνα των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες και οι πρόσφυγες στην περιοχή. Ακολουθούν τα ερευνητικά ερωτήματα:

1. Για ποιο λόγο επιλέχθηκε η Πάτρα ως πόλη εγκατάστασης;
2. Ποιες είναι οι προκλήσεις στις διαδικασίες νομιμοποίησης;
3. Πώς διαμορφώνεται η εμπειρία τους στην αναζήτηση και τις συνθήκες εργασίας;
4. Ποια εμπόδια αντιμετωπίζουν κατά την πρόσβασή τους σε κοινωνικές υπηρεσίες, θεσμούς και άλλες δομές υποστήριξης;
5. Πώς αντιλαμβάνονται τις σχέσεις τους με την τοπική κοινωνία και ποια είναι η στάση της τοπικής κοινωνίας απέναντί τους;
6. Ποιες είναι οι συνθήκες στέγασης με βάση ποιο κριτήριο επιλέχθηκε η περιοχή εγκατάστασης ;
7. Πώς αντιλαμβάνονται οι μετανάστες τις πολιτικές ένταξης που εφαρμόζονται σε τοπικό και εθνικό επίπεδο;

5.4 Δείγμα και μέθοδος δειγματοληψίας

Για την εξαγωγή αποτελεσμάτων χρησιμοποιήθηκε η σκόπιμη δειγματοληψία (purposive sampling) η οποία είναι μια μη-πιθανολογική μέθοδος δειγματοληψίας όπου ο ερευνητής επιλέγει σκόπιμα συμμετέχοντες με βάση συγκεκριμένα κριτήρια ή χαρακτηριστικά που σχετίζονται με το αντικείμενο της μελέτης. Αυτή η προσέγγιση επιτρέπει την εστίαση σε άτομα που μπορούν να παρέχουν σχετικές πληροφορίες για το ερευνητικό ερώτημα. Επιλέχθηκαν οι συμμετέχοντες με βάση χαρακτηριστικά που θα μπορούν να προσφέρουν μία πιο ολιστική παρουσίαση του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού όπως εντοπίζεται στην πόλη της Πάτρας. (Ιωσηφίδης,2008)

Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από έξι (8) μετανάστες , (2) αναγνωρισμένοι πρόσφυγες που διαμένουν ή διέμεναν στην Πάτρα. Οι συμμετέχοντες επιλέχθηκαν βάσει στοχευμένων κριτηρίων, όπως η διάρκεια παραμονής τους στην πόλη, η χώρα καταγωγής τους, η εμπειρία τους με θεσμικές και κοινωνικές δομές και η δυνατότητά τους να εκφράσουν τις απόψεις και τις εμπειρίες τους.

Το δείγμα περιλαμβάνει άνδρες και γυναίκες ηλικίας 25 έως 65 ετών από διαφορετικές χώρες, με ποικίλα κοινωνικά και πολιτισμικά υπόβαθρα. Η ποικιλομορφία αυτή εξασφαλίζει την αντιπροσωπευτικότητα των εμπειριών και συμβάλλει στη σφαιρική κατανόηση των διαφορετικών πτυχών του κοινωνικού αποκλεισμού.

Τα υποκείμενα της έρευνας είναι μετανάστες και αναγνωρισμένοι πρόσφυγες οι οποίοι ζουν και εργάζονται στην πόλη της Πάτρας. Οι συμμετέχοντες προέρχονται από χώρες που είναι γεωπολιτικά και πολιτισμικά διαφορετικές, όπως η Αλβανία, η Βουλγαρία, η Ιορδανία, η Συρία και το Αφγανιστάν. Η επιλογή αυτών των χωρών αναδεικνύει την ποικιλία των λόγων για τη μετανάστευση και την προσφυγιά, όπως οι οικονομικοί, πολιτικοί και ανθρωπιστικοί λόγοι, καθώς και η διαφορετική διαδικασία ένταξης στην ελληνική κοινωνία για κάθε ομάδα. Εκ των δέκα συνεντευξιαζόμενων , οι πέντε είναι από την Αλβανία , δύο από την Ιορδανία, μία από την Βουλγαρία, ένας από το Αφγανιστάν και ένας από την Συρία.

Οι περισσότεροι από αυτούς ζουν στην Πάτρα δέκα με είκοσι χρόνια εκτός των προσφύγων από το Αφγανιστάν και την Συρία οι οποίοι έχουν έρθει στην Πάτρα το 2020. Η επαγγελματική κατάσταση των συμμετεχόντων επικεντρώνεται κυρίως σε χειρωνακτικά επαγγέλματα, τα οποία συνδέονται με την οικοδομική βιομηχανία, τα οικιακά επαγγέλματα και εποχιακές δραστηριότητες στον τομέα του τουρισμού. Πολλοί από αυτούς εργάζονται σε συνθήκες που χαρακτηρίζονται από προσωρινότητα και ανασφάλεια, με περιορισμένη πρόσβαση σε εργατικά δικαιώματα και κοινωνική ασφάλιση. Οι οικοδομικές εργασίες, αν και παρέχουν κάποιες ευκαιρίες για εργασία, συχνά συνεπάγονται δύσκολες και επικίνδυνες συνθήκες εργασίας, ενώ τα οικιακά επαγγέλματα (όπως καθαρισμός και φροντίδα ηλικιωμένων) έχουν συνήθως χαμηλές αμοιβές και περιορισμένες προοπτικές ανέλιξης.

5.5 Μέθοδος Συλλογής Δεδομένων

Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσω ημιδομημένων συνεντεύξεων. Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις επιτρέπουν στον ερευνητή να καθοδηγεί τη συζήτηση μέσω ενός προκαθορισμένου πλαισίου ερωτήσεων, ενώ παράλληλα παρέχουν στους συμμετέχοντες την ελευθερία να εκφράσουν τις απόψεις, τις εμπειρίες και τα συναισθήματά τους με δικό τους τρόπο. Η μέθοδος αυτή επιλέχθηκε διότι προσφέρει ευελιξία, επιτρέποντας την εξερεύνηση απροσδόκητων θεμάτων που μπορεί να προκύψουν κατά τη διάρκεια της συνέντευξης. Παράλληλα, ενισχύει την αλληλεπίδραση μεταξύ ερευνητή και συμμετέχοντα, δημιουργώντας ένα κλίμα εμπιστοσύνης ενώ ταυτόχρονα διατηρείται η συνέντευξη στα πλαίσια

Οι συνεντεύξεις διήρκησαν περίπου 30 έως 40 λεπτά η καθεμία και πραγματοποιήθηκαν σε ουδέτερες τοποθεσίες, όπου οι συμμετέχοντες ένιωθαν ασφαλείς. Η γλώσσα επικοινωνίας ήταν τα ελληνικά και τα αγγλικά. Οι ερωτήσεις επικεντρώθηκαν στις εμπειρίες κοινωνικού αποκλεισμού, την πρόσβαση σε υπηρεσίες, την συμμετοχή στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή στην Πάτρα, την αποδοχή από τον ντόπιο πληθυσμό και την διαχείριση των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν. Οι συνεντεύξεις μαγνητοφωνήθηκαν με την συγκατάθεση των ερωτώμενων μέσω κινητού τηλεφώνου ώστε να διασφαλιστεί η εγκυρότητα των δεδομένων. Στη συνέχεια οι συνεντεύξεις απομαγνητοφωνήθηκαν με σκοπό την ανάλυση για την εξαγωγή συμπερασμάτων.

5.5 Ανάλυση αποτελεσμάτων

1. Για ποιο λόγο επιλέχθηκε η Πάτρα ως πόλη εγκατάστασης;

Οι Αλβανοί μετανάστες οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στην Πάτρα, ήρθαν σε αυτή για οικονομικούς λόγους ή για λόγους οικογενειακής επανένωσης. Ειδικότερα αναφέρεται ότι η σύνδεση με την πόλη έγινε μέσω άλλων μελών της οικογένειας που μετανάστευσαν σε αυτή νωρίτερα με σκοπό την εύρεση εργασίας την περίοδο 1990-2000. Η εύρεση εργασίας ή η ύπαρξη δικτύων πριν από την άφιξη αποτελούσε βασική προϋπόθεση για την επιλογή της

περιοχής. Ενδεικτικά, μετανάστης από την Αλβανία αναφέρει «*Φύγαμε από την Αλβανία την εποχή που ξεκίνησε ο εμφύλιος. Εγώ πρώτος και μετά οι υπόλοιποι. Είχε έρθει πρώτα ο αδερφός μου και έτσι είχα δουλεία. Μετά από λίγο ήρθαν και τα παιδιά μου και η γυναίκα μου. Αν δεν υπήρχε δουλεία δεν γινόταν να έρθεις εύκολα, χωρίς χαρτιά μεν αλλά είχες δουλειά.*». Οι υπόλοιποι Αλβανοί μετανάστες έφτασαν στην Πάτρα για λόγους οικογενειακής επανένωσης. Συνήθως είχε ξεκινήσει κάποιο μέλος της οικογένειας πρώτα και αφού εγκαταστάθηκε, ακολούθησαν και οι υπόλοιποι. Η παρουσία οικογενειακών δικτύων αποτελούσε καθοριστικό παράγοντα για την επιλογή της πόλης, αφού έδινε στους νέους μετανάστες την ασφάλεια ότι υπήρχαν ήδη εγκατεστημένα μέλη της οικογένειάς τους που μπορούσαν να τους παρέχουν βοήθεια κατά την αρχική φάση της εγκατάστασης και εύρεσης εργασίας. Ενδεικτικά, «*Όταν ήρθα στην Πάτρα ήμουν 7 ετών, μέναμε τότε σε συγγενείς που ήταν ήδη εδώ για αρκετό καιρό μέχρι να μπορέσουμε να βρούμε ένα σπίτι και να ζήσουμε μόνοι μας*». Η εμπειρία αυτή αποδεικνύει ότι οι πρώτοι μετανάστες που εγκαταστάθηκαν στην πόλη είχαν να αντιμετωπίσουν σημαντικές προκλήσεις, όπως η εύρεση στέγης και η προσαρμογή σε έναν νέο κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον. Ωστόσο, με τη στήριξη της οικογένειας και την ύπαρξη κοινωνικών δικτύων ήταν πιο εύκολη η μετάβαση στην νέα κοινωνία της Πάτρας. Στο σημείο αυτό εντοπίζουμε να εφαρμόζεται η θεωρία των δικτύων μετανάστευσης η οποία εστιάζει στον ρόλο των κοινωνικών δικτύων στη διευκόλυνση των μεταναστευτικών ροών. (Εμκε-Πουλοπούλου, 2007)

Για τους υπόλοιπους μετανάστες, η Πάτρα προέκυψε στην πορεία ως επιλογή κατοικίας, είτε λόγω τυχαίων ευκαιριών εργασίας είτε λόγω των προσωπικών ή οικογενειακών δεσμών με την πόλη. Συχνά, η επιλογή της Πάτρας δεν ήταν αποτέλεσμα προγραμματισμένης μετανάστευσης, αλλά μάλλον μια συγκυρία, είτε γιατί βρέθηκαν σε αυτήν τυχαία από ευκαιρίες εργασίας είτε στην περίπτωση κάποιας άλλης συγκυρίας όπως αναφέρεται «*..Η μητέρα μου ήταν Ελληνίδα, γεννήθηκα εδώ αλλά φύγαμε για την Ιορδανία, οπότε ήρθα φαντάρος στην Ελλάδα και με έφεραν στην Πάτρα, τότε ήμουν μικρός και μου άρεσε η Πάτρα και η ζωή εδώ. Όλα ήταν πιο ελεύθερα ενώ στις Αραβικές χώρες δεν ήταν τόσο, έτσι μετά βρήκα δουλειά και αποφάσισα να μείνω*».

Οι πρόσφυγες που επέλεξαν την Πάτρα ως τόπο διέλευσης, είχαν ήδη πληροφορίες για την πόλη και τον ρόλο που διαδραμάτιζε ως πύλη μετάβασης προς την Ιταλία μέσω του παλιού λιμανιού. Στην περίπτωση αυτή, η Πάτρα δεν επιλέχθηκε ως μόνιμος προορισμός κατοικίας, αλλά ως μια προσωρινή στάση στον δρόμο τους προς την Ευρώπη. Το λιμάνι της Πάτρας υπήρξε για πολλά χρόνια σημείο διέλευσης για πολλούς πρόσφυγες και μετανάστες, οι οποίοι,

ακολουθώντας τη διαδρομή της μετανάστευσης, στόχευαν στην Ιταλία ή άλλες χώρες της Ευρώπης.

Αυτός ο προσωρινός χαρακτήρας της εγκατάστασης στην Πάτρα φαίνεται και από τις αφηγήσεις των προσφύγων.

Ενδεικτικά «*Ήξερα για την Πάτρα πριν έρθω , μου είχαν πει για το λιμανι και για το πως μπορείς να περάσεις στην Ιταλία . Όλοι με σκοπό να “παίζουν το παιχνίδι” ήρθαν και να μπορέσουν να περάσουν απέναντι» και «Ο μόνος λόγος που ήρθα ήταν γιατί έπρεπε να φύγω να πάω στην Γερμανία και η Πάτρα ήταν ο μόνος εύκολος τρόπος “παίζοντας το παιχνίδι ”*». Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι και οι δύο ερωτώμενοι ανέφεραν χαρακτηριστικά την φράση «Play the game /Παίζω το παιχνίδι» αναφερόμενοι στην διαδικασία μετάβασης από την Πάτρα στην Ιταλία. Το «παιχνίδι» της μετάβασης περιλάμβανε τακτικές που συχνά κλώνιζαν την καθημερινότητά τους, καθώς το πέρασμα στην Ιταλία μέσω του λιμανιού της Πάτρας δεν ήταν πάντα επιτυχές και σίγουρο. Οι πρόσφυγες, σε πολλές περιπτώσεις, αναγκάζονταν να διακινδυνεύσουν τη ζωή τους και να προσπαθούν με διάφορους τρόπους να διασχίσουν τα σύνορα, προσδοκώντας μια καλύτερη ζωή στην Ευρώπη. Όταν αναφέρεται πως «παίζουν το παιχνίδι», διαφαίνεται μία σιωπηλή και αποδοχή των κινδύνων για ένα «παιχνίδι» καθημερινό στο οποίο είτε έχαναν είτε κέρδιζαν.

2. Ποιες είναι οι προκλήσεις στις διαδικασίες νομιμοποίησης;

Η διαδικασία απόκτησης νόμιμων εγγράφων παραμονής και εργασίας αποτελεί ένα κρίσιμο ζήτημα όλων των υποκειμένων καθώς συνδέεται άμεσα με την ικανότητά τους να συμμετέχουν ενεργά στην κοινωνία υποδοχής. Πέρα από τη νομική τους κατοχύρωση, τα έγγραφα αυτά είναι απαραίτητα για την πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες και κυρίως για την απασχόληση. Χωρίς τα απαραίτητα έγγραφα, οι πρόσφυγες και μετανάστες συχνά αντιμετωπίζουν περιορισμένη πρόσβαση σε αυτές τις υπηρεσίες, γεγονός που εντείνει την αίσθηση του κοινωνικού αποκλεισμού και τη δυσκολία της καθημερινής τους επιβίωσης. (Τρουμπέτα, 2012)

Ιδιαίτερες δυσκολίες αντιμετώπισαν οι μετανάστες από την Αλβανία και η μετανάστρια από την Βουλγαρία αναφορικά με την απόκτηση νομιμοποιητικών εγγράφων ειδικότερα την πρώτη φορά έκδοσης. Αναφέρουν συγκεκριμένα ότι τα πρώτα ένα με δύο χρόνια της παραμονής τους

εργάζονταν χωρίς έγγραφα μέχρι που τα απέκτησαν με αποκλίνουσες από το νομικό πλαίσιο πρακτικές. Ειδικότερα, αναφέρεται *«Όταν ήρθα από την Αλβανία , δεν είχα χαρτιά , είχε βρει ο αδερφός μου δουλειά ο οποίος είχε αυτός χαρτιά αλλά εγώ ήμουν 1-2 χρόνια χωρίς.Μετά , πούλησα το σπίτι στο Γιροκαστρ και τα έδωσα και μου τα έβγαλαν»*. Η μετανάστρια από την Βουλγαρία αναφέρει *«Είχα ένα φίλο εδώ που βοήθησε. Στην αρχή δεν είχα μεγάλο πρόβλημα γιατί δούλευα σε σπίτια αλλά μετά φοβόμουν και μου έστειλαν λεφτά οι γονείς μου για τα χαρτιά.»* Από όλους τους μετανάστες εκτός από τους δύο εκ των δέκα που είχαν την ελληνική ιθαγένεια λόγω συγγένειας "jus sanguinis", αναφέρθηκε το πρόβλημα της γραφειοκρατίας στις διαδικασίες ανανέωσης και στους δημόσιους φορείς. Η σημαντική καθυστέρηση στις διαδικασίες αυτές αποτέλεσε βασικό ζήτημα για τη μετέπειτα πορεία των μεταναστών και προσφύγων σε διάφορους τομείς της ζωής τους, και ιδιαίτερα στην επαγγελματική τους αποκατάσταση και την απασχόληση. Στις παρακάτω δύο προτάσεις διαφαίνονται οι διαφορές μέσα σε ένα πλαίσιο ανασφάλειας και απουσίας ελέγχου ειδικά κατά τα πρώτα χρόνια διαμονής. *«Μετά που μπορούσα έβαζα δικηγόρο για να γίνει πιο γρήγορα και μόλις βλέπανε ότι έχεις δικηγόρο όλα γινόντουσαν πιο εύκολα ,αν δεν είχες δικηγόρο μπορεί να σε γυρνάγανε και 30 φορές πίσω.»* και *«..τόρα έγιναν όλα ηλεκτρονικά μέσω GOV οπότε δεν χρειάζεται να περιμένεις»*. Οι παραπάνω δηλώσεις αναδεικνύουν ,συγκεκριμένα, τη σημασία των νομικών υποστηρίξεων και των σύγχρονων τεχνολογικών εξελίξεων στις διαδικασίες έκδοσης νομικών εγγράφων. Η πρώτη δήλωση υπογραμμίζει την πραγματικότητα που αντιμετώπιζαν οι μετανάστες και πρόσφυγες πριν από την ψηφιοποίηση των διαδικασιών, όπου η παρουσία ενός δικηγόρου είχε συχνά καταλυτική σημασία για την επιτάχυνση των διαδικασιών και τη διευκόλυνση της έκδοσης ή ανανέωσης των εγγράφων.

Οι πρόσφυγες από το Αφγανιστάν και την Συρία ανέφεραν στο ίδιο πλαίσιο ότι η καθυστέρηση των διαδικασιών τους άφηναν σε νομικό κενό ενδεικτικά *«Είχα μείνει κολλημένος»*. Σε αυτό το πλαίσιο αναφέρθηκε η περίοδος του κορονοϊού , η οποία είχε δημιουργήσει σημαντικά προβλήματα και καθυστερήσεις στις διαδικασίες ασύλου. Οι περιορισμοί που επιβλήθηκαν λόγω της πανδημίας δημιούργησαν μεγάλες καθυστερήσεις και δυσκολίες στην πρόσβαση σε υπηρεσίες, οι οποίες συνήθως απαιτούσαν φυσική παρουσία και γραφειοκρατικές διαδικασίες *«Στην αρχή που είχε και κορονοϊό και ήρθα, είχαν λήξει τα χαρτιά προσωρινής άδειας που είχα και έπρεπε να πάω στην Αθήνα να τα ανανεώσω και μου είπαν όταν έφτασα εκεί ότι έπρεπε να κλείσω ραντεβού με email. Έστειλε πέντε emails σε ένα χρόνο και δεν απαντούσαν»*. Οι καθυστερήσεις και η έλλειψη ανταπόκρισης των αρμοδίων αρχών, προκαλούν αίσθημα ανασφάλειας και απογοήτευσης, ενώ όλες αυτές οι διαδικασίες που άφηναν τους πρόσφυγες

σε νομικό κενό, εντείνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό και την απομόνωση αυτών των ομάδων. (RSA,2023)

Για τους πρόσφυγες η πρόσβαση στην υπηρεσία ασύλου είχε διαφορετικές δυσκολίες , καθώς δεν γνώριζαν τις διαδικασίες παρόλο που η γλώσσα επικοινωνίας ήταν τα αγγλικά. Οι περισσότερες διαδικασίες ήταν νέες για αυτούς και η αδυναμία πλήρους κατανόησης του νομικού συστήματος και των απαιτήσεων της υπηρεσίας ασύλου τους καθιστούσε ακόμη πιο ευάλωτους. Οι δύο ερωτώμενοι ανέφεραν ότι σε διαδικαστικά θέματα όπως και την πρόσβασή του σε υπηρεσίες τους βοήθησε μία ομάδα που εθελοντική δομή που δραστηριοποιείται στην Πάτρα η οποία ονομάζεται “Κίνηση Υπεράσπισης Δικαιωμάτων Προσφύγων και Μεταναστών”.

Ειδικότερα ο ερωτώμενος από το Αφγανιστάν ,26 χρονών, ανέφερε «Με βοήθησαν με την αίτηση ασύλου ,και πήγαμε σε έναν δικηγόρο δωρεάν για να με βοηθήσει με την υπόθεσή σου , την συνέντευξη κυρίως. Γενικά οι δικηγόροι είναι ακριβοί» θέτοντας και τον οικονομικό παράγοντα ως συνιστώσα στο ζήτημα. Η αναφορά του υπογραμμίζει τη δυσκολία που αντιμετωπίζουν οι πρόσφυγες και οι μετανάστες στην εύρεση επαγγελματικής νομικής βοήθειας, καθώς οι δικηγόροι που ασχολούνται με υποθέσεις ασύλου συνήθως απαιτούν υψηλές αμοιβές, οι οποίες είναι συχνά αδύνατο να καλυφθούν από άτομα με περιορισμένα οικονομικά μέσα. Συμπληρωματικά, η μετανάστρια από την Αλβανία αναφέρει «*Ο δικηγόρος έπαιρνε για τον καθένα 300 με 400 ευρώ για μία τετραμελή οικογένεια*».

3. Πώς διαμορφώνεται η εμπειρία τους στην αναζήτηση και τις συνθήκες εργασίας;

Λιγότερα εμπόδια στην απασχόληση φαίνεται να αντιμετωπίζουν οι μετανάστες από την Αλβανία και ο άνδρας από την Ιορδανία. Συγκεκριμένα οι Αλβανοί μεγαλύτερης ηλικίας , γυναίκα και άντρας 55 και 60 χρονών αντίστοιχα ανέφεραν ότι δεν αντιμετώπισαν ποτέ δυσκολία εύρεσης εργασίας καθώς πάντα υπήρχαν ευκαιρίες στον οικοδομικό κλάδο καθώς και σε χειρωνακτικές εργασίες ακόμα και αν χρειαζόταν να απουσιάσουν για μικρό ,εποχιακό κυρίως διάστημα σε αγροτικές περιοχές κοντά στην Πάτρα.

Την προκατάληψη και τον ρατσισμό αναφέρουν οι μετανάστριες από την Βουλγαρία και Ιορδανία οι οποίες ανέφεραν ότι λόγω καταγωγής δεν ήταν εύκολο να απασχοληθούν κυρίως στον τομέα οικιακών εργασιών. Ενδεικτικά αναφέρεται «*φορούσα μαντήλι, ξέρεις, κανονικά*

,αλλά δεν έβρισκα δουλειά και αποφάσισα να το βγάλω,μετά βρηκα» και «μόλις ακούγανε στην αρχή ότι είμαι από Βουλγαρία δεν ήθελαν, τώρα βέβαια με ξέρουν κάποιοι και με προτείνουν σε άλλους». Η συμμετοχή των μεταναστών και μεταναστριών σε διάφορους τομείς της κοινωνίας συχνά αναστέλλεται από στερεοτυπικές αντιλήψεις που σχετίζονται με την εικόνα του "ξένου", οι οποίες δυσχεραίνουν την ομαλή ένταξή της στην κοινωνία.. (Μωυσίδης & Παπαδοπούλου, 2011; Τρουμπέτα,2012)

Η ύπαρξη νομιμοποιητικών εγγράφων συμβάλει στην απασχόληση , ωστόσο, όπως αναφέρεται, η μη ύπαρξη εγγράφων αποτελεί ευκαιρία για τους εργοδότες για απασχόληση φτηνού εργατικού δυναμικού, ειδικά σε κλάδους που δεν υπάρχει ιδιαίτερη ορατότητα ώστε να μην διακινδυνέψουν κάποιον πιθανό έλεγχο. Εργαζόμενος σε οικοδομή ερωτώμενος απάντησε *«Εγώ που δουλεύω στην οικοδομή , βλέπω ότι αυτοί που δεν έχουν χαρτιά βρίσκουν δουλειά πιο εύκολα από αυτούς που έχουν χαρτιά γιατί τους πληρώνουν λιγότερο» και «.. βεβαίως καμία ασφάλιση, κανένας που έχει ανάγκη δεν ενδιαφέρεται για την ασφάλεια της ζωής του θέλει να ζήσει και σου λέει εδώ που δουλεύω ποιος θα ρθει να κάνει έλεγχο ; Κανένας.»* Επιπρόσθετα, μετανάστης από την Αλβανία άντρας ,34 χρόνων, αναφέρει *« Κάποια στιγμή είχα μείνει χαρτιά , τότε που χρειαζόταν να έχεις συγκεκριμένο αριθμό ενσήμων. Μου έκαψαν τα χαρτιά σε ένα βράδυ και τα ξαναέβγαλα μέσα από γνωστούς δικηγόρους που με βοήθησαν εθελοντικά. Το θέμα είναι ότι έβρισκες στο μεταξύ να δουλέψεις, είναι μικρή πόλη ,αλλά ήμουν ανασφάλιστος. Έτσι κι αλλιώς έτσι ήταν και συνεχίζει να είναι η κατάσταση εδώ στην Πάτρα, πριν βγουν για έλεγχο όλα τα αφεντικά το ξέρουν. Μέχρι και ομαδική συνομιλία έχουν για να ενημερώνονται μεταξύ τους.»* Φέρνοντας στο προσκήνιο άλλη μία πτυχή των πελατειακών σχέσεων μεταξύ των οργάνων εξουσίας και των τοπικών εργοδοτών ή οικονομικών παραγόντων δημιουργώντας ένα δίκτυο αμοιβαίων εξυπηρετήσεων. Μέσω αυτών, οι ισχυροί οικονομικά ή κοινωνικά παράγοντες εξασφαλίζουν ευνοϊκή μεταχείριση, συχνά εις βάρος των εργαζομένων και ιδιαίτερα οι μετανάστες και πρόσφυγες παραμένουν ευάλωτοι σε εκμετάλλευση και κοινωνικό αποκλεισμό.

Το ίδιο ισχύει και για τις οικιακές εργασίες οι οποίες δεν έχουν κάποια ορατότητα ενώ συχνό είναι το φαινόμενο της αδήλωτης εργασίας παρά την ύπαρξη σχετικών εγγράφων. Ειδικότερα η μετανάστρια από την Βουλγαρία αναφέρει *«Εγώ έχω χαρτιά αλλά δεν φαίνεται κάπου ότι δουλεύω, παίρνω και το ΚΕΑ».* Η δήλωσή της αποκαλύπτει την κατάσταση μαύρης εργασίας που είναι συχνή στους τομείς οικιακής εργασίας και άλλων ευέλικτων μορφών απασχόλησης, όπου οι εργοδότες αποφεύγουν τη νόμιμη καταγραφή και την ασφαλιστική κάλυψη των εργαζομένων.

Αποκτώντας το καθεστώς του πρόσφυγα η εύρεση εργασίας σε τομείς όπως η οικοδομή , ο τουρισμός ή ο αγροτικός τομέας είναι πιο εύκολος αλλά ταυτόχρονα πρέπει να συντρέχουν και άλλοι παράγοντες για να υπάρξει η σχετική πρόσβαση. Ο άντρας από το Αφγανιστάν, 25 χρονών αναφέρει, «Ένας από τους εθελοντές δούλεψε στο συγκεκριμένο ξενοδοχείο στο Ρίο και όταν έφυγε πρότεινε εμένα για να δουλέψω στην κουζίνα. Στην αρχή δεν δέχτηκα γιατί δεν μου έδιναν διαμονή και εγώ ήθελα να φύγω από τα εργαστάσια. Μετά με πήρε και μου είπε εντάξει έλα θα σου δώσω διαμονη. Τα λεφτά ήταν πολλά , 1000 ευρώ» και «..οι περισσότεροι προσπαθούν να φύγουν, δεν ψάχνουν όλοι δουλειά για να μείνουν στην Πάτρα και εγώ θα ήθελα να φύγω». Πηγάζει από το παραπάνω ότι η εύρεση και συμμετοχή στην εργασία δεν εξαρτάται μόνο από την κοινωνία της Πάτρας αλλά και από την επιθυμία των μεταναστών και προσφύγων να διαμείνουν μόνιμα σε αυτήν. Η επιθυμία για αναχώρηση υποδηλώνει ότι για πολλούς μετανάστες και πρόσφυγες, η Πάτρα δεν είναι ο τελικός προορισμός, αλλά μια ενδιάμεση στάση στην πορεία τους προς άλλες ευρωπαϊκές χώρες, όπως η Γερμανία ή η Ιταλία, που θεωρούν ως πιο ελκυστικούς προορισμούς. Για αυτούς τους μετανάστες, η Πάτρα συχνά αποτελεί έναν τόπο προσωρινής διαμονής, και όχι έναν μέρος για μόνιμη εγκατάσταση. Ως εκ τούτου, η αναζήτηση εργασίας δεν συνδέεται με την επιθυμία παραμονής στην πόλη, αλλά με την ανάγκη για οικονομική επιβίωση, με την προοπτική να μετακινηθούν σε άλλες χώρες της ΕΕ που θεωρούν πιο ευνοϊκές για τη ζωή και την εργασία τους.

4. Ποια εμπόδια αντιμετωπίζουν κατά την πρόσβασή τους σε δημόσιες υπηρεσίες και άλλες δομές υποστήριξης;

Ένα κεντρικό ζήτημα που ανέφεραν όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι όσον αφορά την πρόσβασή τους σε δημόσιες υπηρεσίες, ήταν το ζήτημα της γλώσσας. Η μη γνώση ελληνικών και η μη παροχή διερμηνέων στις δημόσιες υπηρεσίες αφορά μείζον ζήτημα για την διεκπεραίωση καθημερινών αναγκών. Η γλωσσική ανεπάρκεια καθιστά τη διαδικασία αλληλεπίδρασης με τις δημόσιες υπηρεσίες εξαιρετικά δύσκολη και συχνά επικίνδυνη, αφού οι πρόσφυγες και μετανάστες δεν μπορούν να κατανοήσουν πλήρως τις πληροφορίες ή να ολοκληρώσουν σωστά τις διαδικασίες όπως η συμπλήρωση εγγράφων, η αίτηση για παροχές ή η κατανόηση των δικαιωμάτων τους. Οι πρόσφυγες αναφέρουν ότι λαμβάνουν βοήθεια μέσω μίας εθελοντικής δομής της Κίνησης Υπεράσπισης Δικαιωμάτων Προσφύγων και Μεταναστών μέσω συνοδείας στις δημόσιες υπηρεσίες.

Ταυτόχρονα, οι μετανάστες που γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα αναφέρουν ότι δεν αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβλήματα κατά την επίσκεψη σε δημόσιες υπηρεσίες, καθώς πλέον έχουν καταφέρει να μάθουν τη γλώσσα και να επικοινωνούν πιο άνετα και αποτελεσματικά. Ωστόσο, δεν υπάρχουν οι κατάλληλες υποδομές για μετανάστες και πρόσφυγες που δεν γνωρίζουν επαρκώς την γλώσσα και τέσσερις από τους οχτώ που γνωρίζουν την γλώσσα ανέφεραν πρόσφατα παραδείγματα από δική τους παρέμβαση σε υπηρεσίες είτε νομικές είτε υγείας για να υιοθετήσουν τον ρόλο του διερμηνέα. *«Είχα πάει με τον πατέρα μου να βγάλουμε τα χαρτιά και είδα τον υπάλληλο να φωνάζει σε μία μεγάλης ηλικίας κυρία η οποία δεν ήξερε σχεδόν καθόλου ελληνικά. Αμέσως τον ρώτησα γιατί φωνάζει και είπα στην κυρία τι πρέπει να κάνει. Λες και άμα φώναζε θα άρχισε να καταλαβαίνει ελληνικά...»*

Παρόμοια εμπειρία ανέφερε και ο μετανάστης από την Ιορδανία *« ..σε βοηθάνε απλά πρέπει να ξέρεις την γλώσσα αλλιώς δεν ασχολούνται .Εγώ πριν από καιρό που είχα πάει στο Ρίο ήταν ένας Κούρδος ,Πακιστανός δεν ξέρω ακριβώς από ποια χώρα είναι. Ο καημένος είχε ένα χαρτί και δεν ήξερε που να πάει, δεν καταλάβαινε τι του έλεγαν, τον πήρα εγώ και τον πήγα.»* Η γλώσσα για την πρόσβαση στις υπηρεσίες είναι καταλυτική και φαίνεται ότι ανεξαρτήτως νομικού καθεστώτος και καταγωγής , δεν υπάρχουν επαρκείς δομές ή εξειδικευμένο προσωπικό Η έλλειψη διερμηνέων ή κατάλληλα εκπαιδευμένου προσωπικού σε πολλές δημόσιες υπηρεσίες δημιουργεί σοβαρά εμπόδια για τους μετανάστες και τους πρόσφυγες. Αν και σε κάποιες περιπτώσεις παρέχεται βοήθεια μέσω εθελοντικών οργανώσεων ή εθελοντών, η συχνή ανεπάρκεια αυτών των υπηρεσιών στις δημόσιες υπηρεσίες καθιστά δύσκολη την πλήρη ενσωμάτωσή τους στην κοινωνία και την πρόσβασή τους στις απαραίτητες υπηρεσίες. Η έλλειψη υποστήριξης όχι μόνο δυσχεραίνει την κατανόηση των διαδικασιών, αλλά μπορεί και να οδηγήσει σε λάθη ή παραλείψεις, με αποτέλεσμα να επηρεάζεται αρνητικά η ποιότητα των υπηρεσιών που λαμβάνουν.

Στα παραπάνω προστέθηκαν και οι προκαταλήψεις για συγκεκριμένους πληθυσμούς : *«..υπάρχουν άλλοι που φοβούνται. Αυτό υπάρχει στην Ελλάδα , ειδικά στην Πάτρα. Σου λένε αυτός τι αρρώστια έχει , αυτός δεν κάνει μπάνιο ...».* Η δήλωση αυτή φανερώνει την παρουσία κοινωνικών προκαταλήψεων και στερεοτύπων, οι οποίες αποδίδονται σε ορισμένους μετανάστες ή πρόσφυγες λόγω της εθνοτικής τους καταγωγής, της εμφάνισής τους ή άλλων χαρακτηριστικών και ενισχύουν τον κοινωνικό αποκλεισμό.Είναι σημαντικό ότι ύπαρξη ρατσιστικών αντιλήψεων αλλά δεν επεκτάθηκαν ιδιαίτερα σε αυτό το χαρακτηριστικό αναφορικά με τις δημόσιες υπηρεσίες.

5. Πώς αντιλαμβάνονται τις σχέσεις τους με την τοπική κοινωνία και ποια είναι η στάση της τοπικής κοινωνίας απέναντί τους;

Οι περισσότεροι από τους ερωτώμενους δεν ανέφεραν προβλήματα με την στάση της τοπικής κοινωνίας απέναντί τους. Περισσότερες κοινωνικές σχέσεις με τον ντόπιο πληθυσμό φαίνεται να ότι έχουν αναπτύξει οι μετανάστες από την Αλβανία και την Βουλγαρία ,ειδικότερα οι δύο ερωτώμενοι 30 και 34 ετών οι οποίοι ήρθαν σε μικρή ηλικία. Ταυτόχρονα, όμως αναφέρεται από τους υπόλοιπους ότι διατηρούν σχέσεις με ομοεθνείς τους είτε μέσα από την εργασία είτε μέσα από δίκτυα μεταναστών , καθώς έχουν ανάγκη να διατηρούν δεσμούς όπως η γλώσσα και οι παραδόσεις. Γυναίκα από την Αλβανία αναφέρει «Είμαι 20 χρόνια στην Ελλάδα και μιλάω πολύ καλά ελληνικά αλλά πάντα νιώθω πιο καλά όταν μιλάω αλβανικά ,και τα παιδιά μου που γεννήθηκαν εδώ μιλάνε αλβανικά, τους έμαθα.»

Η διαμόρφωση σχέσεων με τον πληθυσμό της Πάτρας δεν είναι το ίδιο για τους μετανάστες από την Ιορδανία. Αναφέρει η γυναίκα από την Ιορδανία «Θα σου πω, κάθε άνθρωπος πιστεύει το παιδί που είναι από την χώρα του. Κάνει παρέα με το παιδί από την χώρα του ,πολύ σπάνια θα βρεις κάποιον να κάνει παρέα με παιδί από άλλη χώρα. Μπορεί να βγουν και να μιλάνε αλλά δεν νιώθουν ελευθερία μεταξύ τους...κάθε ένας έχει την δική του ζωή , το δικό του μυαλό, τον δικό του τρόπο να μιλάει» . Εστιάζοντας με αυτό τον τρόπο στις πολιτισμικές διαφορές που μπορεί να εντοπίζουν με τον γηγενή πληθυσμό , φαίνεται ότι αποτελούν αποτρεπτικό παράγοντα στην σύναψη κοινωνικών σχέσεων. Ειδικότερα, όπως αναφέρεται και στην θεωρία του κοινωνικού κεφαλαίου οι άνθρωποι που διαμοιράζονται κοινές αξίες δημιουργούν έναν ισχυρό δεσμό μεταξύ τους το οποίο οδηγεί στην διάρθρωση κοινωνικών σχέσεων αλληλεγγύης.(Coleman, 1990).

Βέβαια εντοπίζουμε ότι αναφέρεται η λέξη «άλλη χώρα» συνεπώς διακρίνουμε μία τάση για σύναψη σχέσεων με τους ομοεθνείς σε περιπτώσεις που οι πολιτισμικές διαφορές είναι περισσότερες. Το συγκεκριμένο εντοπίζεται και στο παρακάτω ενώ τονίζεται η πόσο σημαντικό είναι η διατήρηση των αξιών στο στενό κοινωνικό κύκλο , δηλαδή την οικογένεια. «Εγώ που έχω ζήσει από το 2005 μέχρι το 2016 στην Ελλάδα και πήρα απόφαση να παντρευτώ, δηλαδή 10 χρόνια μόνος μου , είχα γνωρίζει πολλά παιδιά και πολλά κορίτσια αλλά δεν πήρα απόφαση να παντρευτώ μια Ελληνίδα. Βέβαια εγώ ζω μαζί σας και μιλάω και κάνω και ράνω και γιορτές και όλα , αλλά για την γυναίκα που θα παντρευτώ , αν είναι Ελληνίδα δεν θα μπορεί

να ζει όπως ζω εγώ.» και «...γιατί εγώ είμαι μουσουλμάνος, άμα θέλει αυτή τα Χριστούγεννα ,το Πάσχα να πάει εκκλησία δεν μπορώ να της πω μην πας γιατί αυτή πιστεύει αυτό που πιστεύει και εγώ πιστεύω αυτό που πιστεύω.» Η θρησκεία αναφέρεται σαν βασική πολιτισμική διαφορά , όπως επίσης αναφέρθηκαν και άλλες συνήθειες οι οποίες σχετίζονται με την θρησκεία και εντοπίζονται ως διαφορές με τον ντόπιο πληθυσμό.Οι πολιτισμικές και εθνοτικές ομάδες τείνουν να ζουν χωριστά, γεγονός που μειώνει τις ευκαιρίες αλληλεπίδρασης και εμποδίζει την ανάπτυξη αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Αυτή η απομάκρυνση δυσκολεύει την αλληλεπίδραση η οποία αποτελεί βασική προϋπόθεση για την κοινωνική συνοχή (Putnam, 2000).

Για του πρόσφυγες από την Συρία και το Αφγανιστάν φαίνεται ότι οι σχέσεις με τον πληθυσμό της Πάτρας δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένες , πέρα από ορισμένες επαφές που διατηρούν με εθελοντές της Πάτρας που δραστηριοποιούνται στο τομέα αυτόν. Αναφέρεται «Έχω πολλούς γνωστούς από την Κίνηση, που είναι πολύ ευγενικοί και μας βοηθάνε» ενώ φαίνεται ότι δεν υπάρχει ανάμειξη και παρουσία στην πόλη λόγω της μεγάλης παραμονής τους σε απομακρυσμένο από την πόλη χώρα ,στα παλιά εργοστάσια της ΑΒΕΞ και του Λαδόπουλου. Αναφέρεται ότι όσο υπήρχαν αρκετοί διαμένοντες στα δύο εργοστάσια υπήρχε περισσότερες πολιτισμικές διαφορές μεταξύ όσων κατοικούσαν στο «μικρό» και στο «μεγάλο» εργοστάσιο.

6.Ποιές είναι οι συνθήκες στέγασης και με βάση ποιο κριτήριο επιλέχθηκε η περιοχή εγκατάστασης;

Η επιλογή διαμονής και εγκατάστασης διαφέρει ανάμεσα στους ερωτώμενους. Οι μετανάστες οι οποίοι διαμένουν μόνιμα στην Πάτρα πολλά χρόνια ,ενοικιάζουν κατοικίες τόσο εντός του κέντρου της πόλης όπως και περιφερειακά ,συγκεκριμένα στην περιοχή της Εγλυκάδας, της Πλατείας Ελευθερίας και στην περιοχή της Περιβόλας. Η επιλογή κατοικίας διαμορφώνεται περισσότερο με βάση την οικονομική δυνατότητα ενοικίασης σε περιοχές με χαμηλότερο κόστος ενοικίου. Συγκεκριμένες περιοχές, αποκεντρωμένες προσφέρουν χαμηλότερο κόστος διαμονής λόγω της απόστασης από το κέντρο.

Ενδεικτικά μετανάστρια από την Αλβανία αναφέρει «Έχω μετακομίσει τρεις φορές όλα αυτά τα χρόνια, μένω στην πλατεία Ελευθερίας με την οικογένειά μου, δεν είναι πολύ καλή η περιοχή ειδικά εκεί γύρω από την πλατεία , αλλά ήταν πιο φθηνό το νοίκι και μεγαλύτερο το σπίτι.» Για τους πρόσφυγες ο χώρος διαμονής ήταν προκαθορισμένος πριν την άφιξή τους. Στην Πάτρα κατέφθαναν με στόχο την διάβασή τους στην Ευρώπη. Οι χώροι που βρίσκονται κοντά στο λιμάνι αποτελούσαν τον κύριο τόπο διαβίωσης μέχρι την στιγμή που οι έλεγχοι έγιναν

αποτρεπτικοί και τα μεταναστευτικά ρεύματα σταμάτησαν να καταφθάνουν στην Πάτρα με αυτό το σκοπό. Ωστόσο, «*Ήξερα για το λιμάνι, είχα ακούσει και για αυτό ήρθα, μου είχαν πει ότι μπορείς να περάσεις αλλά δεν ήξερα την διαδικασία. Τους πρώτους 6 μήνες ήταν δύσκολα δεν ήθελα να παίζω το παιχνίδι*». και «*Ναι εδώ δεν έχει, στην Αθήνα υπάρχουν camps αλλά δεν ήθελα να μείνω κολλημένος, για αυτό ήθελα να έρθω στην Πάτρα. Δεν ήταν επιλογή μου να μείνω στα εργοστάσια αλλά δεν μπορούσα να νοικιάσω σπίτι, να μείνω μακριά από εκεί*». Επιπλέον αναφέρεται ότι οι συνθήκες στέγασης στο σημείο είναι σε ημιυπάθριους χώρους με βασικές ελλείψεις ενώ η διαμονή είναι σε σκηνές. Η επιλογή του συγκεκριμένου μέρους φαίνεται να αποτελεί τη μοναδική λύση για πολλούς, παρά τις εξαιρετικά δυσχερείς συνθήκες διαβίωσης. Ωστόσο, η παραμονή εκεί δεν είναι ανεμπόδιστη, καθώς εφαρμόζεται ένα άτυπο σύστημα διαλογής, με τη θέσπιση συγκεκριμένων όρων από διακινητές. «*Στην αρχή που ήρθα 600 ευρώ για να μείνω στα εργοστάσια στους διακινητές. Όσοι δεν είχαν χρήματα ή δεν έπαιζαν το παιχνίδι δεν μπορούσαν να μείνουν. Τους εξανάγκαζαν να το κάνουν κάθε μέρα*». Αυτή η αναφορά υπογραμμίζει την εκμετάλλευση και την πίεση που υφίστανται οι πρόσφυγες, καθώς αναγκάζονται να καταβάλουν χρηματικά ποσά ή να εμπλακούν σε δραστηριότητες που συχνά δεν επιθυμούν, για να εξασφαλίσουν ένα ελάχιστο επίπεδο ασφάλειας ή στέγασης σε ένα μέρος το οποίο στην πραγματικότητα δεν παρέχει καμία αξιοπρεπή διαβίωση. Βασικά παρεχόμενα διαβίωσης εξαρτώνται από τις εθελοντικές παρεμβάσεις, από εξωτερικά εμβάσματα συγγενών. Ο πρόσφυγας από το Αφγανιστάν αναφέρει «*Μου έστειλε χρήματα ο ξάδερφός μου από την Γερμανία όχι κάθε μήνα αλλά ήταν αρκετά για να φάω και μετά παίρναμε και από την Κίνηση ή μας έφερναν, και στο τέλος πριν φύγω έκανα δουλειές για αυτούς οπότε με άφηναν να παίρνω και για μένα*».

Ο αστικός χώρος και η διαμόρφωσή του συνδέονται άμεσα με τον κοινωνικό αποκλεισμό, καθώς η χωρική απομόνωση περιορίζει την κοινωνική αλληλεπίδραση με τον τοπικό πληθυσμό. Οι κλειστές κοινότητες (gated communities), συχνά αποτελεί κατασκευασμένο προϊόν κοινωνικού φόβου απέναντι στον «άλλον», συμβάλλουν στη διατήρηση και εμβάθυνση αυτών των αποκλεισμών. (Παντελίδου, 2019)

Το περιβάλλον διαμονής δεν αποτελεί προστατευμένο περιβάλλον, ενώ συχνές ανά τα χρόνια ήταν και οι παρεμβάσεις της αστυνομίας: «*Θυμάμαι μία φορά είχαν μπει μέσα όσο κοιμόμασταν και συνέλαβαν όσους δεν είχαν χαρτιά, και εμένα γιατί είχαν λήξει τότε τα χαρτιά μου*». Οι παρεμβάσεις αυτές έληγαν με την παροχή χαρτιών για αναγκαστική αποχώρηση από την χώρα και όχι εύρεσης μίας καλύτερης λύσης διαμονής ανεξαρτήτως νομικού καθεστώτος.

7.Πως αντιλαμβάνονται οι μετακινούμενοι πληθυσμοί τις πολιτικές ένταξης σε τοπικό και εθνικό επίπεδο;

Οι μετανάστες οι οποίοι έχουν διαμείνει μεγαλύτερο χρονικό διάστημα στην Πάτρα ανέλυσαν περισσότερο τις απόψεις τους για την πολιτική σε τοπικό και εθνικό επίπεδο. παρατεταμένη τους παρουσία στην πόλη τούς έχει δώσει τη δυνατότητα να παρατηρήσουν τις αλλαγές στις πολιτικές και στις κοινωνικές δομές, καθώς και να αποκτήσουν μια πιο βαθιά κατανόηση των διαδικασιών που επηρεάζουν την καθημερινότητά τους. Αυτό το οποίο προκαλεί εντύπωση είναι ο σαφής διαχωρισμός της τοπικής με την εθνική διοίκηση. Συγκεκριμένα αναφέρει ο μετανάστης από την Αλβανία στην ερώτηση αναφορικά με την εφαρμογή τοπικών πολιτικών ανέφερε μεταξύ άλλων *«Εδώ είναι καλύτερα, στην Αθήνα δεν είναι να πας να ζήσεις»* υπογραμμίζοντας τη διαφορά που βιώνει στην καθημερινότητά του ανάμεσα στην τοπική πραγματικότητα της Πάτρας και στις συνθήκες που επικρατούν στην Αθήνα. Η μικρότερη κλίμακα της πόλης, η πιο προσωπική σχέση με τις τοπικές αρχές και οι λιγότερο πολύπλοκες διαδικασίες συμβάλλουν στη δημιουργία ενός κλίματος που οι μετανάστες αντιλαμβάνονται ως πιο ευνοϊκό για τη διαβίωσή τους. Συμπληρωματικά αναφέρθηκε από την μετανάστρια από την Αλβανία *«Σιγά τη διαφορά , όλοι στα ίδια είμαστε όπως έχουν έρθει τα πράγματα και οι ξένοι και οι Έλληνες»* τονίζοντας την αντίληψη ότι οι κοινωνικές και οικονομικές δυσκολίες δεν περιορίζονται μόνο στους μετανάστες, αλλά επηρεάζουν και τους Έλληνες πολίτες εκφράζοντας την απογοήτευσή της για την συνολική κατάσταση.

Αναφορικά με τις μεταναστευτικές πολιτικές ο μετανάστης από την Ιορδανία ο οποίος έχει την ελληνική ιθαγένεια και ως εκ τούτου του έχει αποδοθεί το δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι. *«Αλλάζανε τα πράγματα και αλλάζουν και θα αλλάζουν κι άλλο, δόξα τω θεό έχουμε τους πολιτικούς που τα σπάνε μία χαρά»* και *«Σε αυτή τη χώρα έτσι λειτουργούν όλα και δεν θα αλλάξει .Λένε για “κρίση μεταναστών” και όχι για ανθρώπους που ψάχνουν μια καλύτερη ζωή. Εγώ ξέρω ότι όποιος φεύγει από την χώρα του έχει λόγο και μάλιστα πολύ σοβαρό λόγο , δεν φεύγει κανείς να αφήσει τα πάντα έτσι χωρίς λόγο».*

Αυτό το οποίο αναφέρθηκε από του μετανάστες της Αλβανίας και της Βουλγαρίας αφορούσε το δικαίωμα ψήφου το οποίο δεν έχουν λόγω μη κτήσης της ιθαγένειας. Αναφέρθηκε μάλιστα *«Οι μετανάστες δεν έχουν φωνή , δεν ψηφίζουν, είμαστε τόσο χρόνια στην Ελλάδα και δεν*

μπορούμε ούτε στις δημοτικές εκλογές να ψηφίσουμε» Αναδεικνύει μια βασική διάσταση του κοινωνικού και πολιτικού αποκλεισμού που βιώνουν. Το γεγονός ότι δεν έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν στις εκλογές, ακόμη και στις τοπικές, λόγω της μη κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας, τους αποκλείει από τη διαδικασία λήψης αποφάσεων που επηρεάζουν άμεσα τη ζωή τους. Αυτό το έλλειμμα πολιτικής συμμετοχής δημιουργεί ένα κενό ανάμεσα στους μετανάστες και την κοινωνία υποδοχής, εντείνοντας την αίσθηση του αποκλεισμού και της ανισότητας.

Όσοι δεν έχουν πολιτογραφηθεί, δεν έχουν το δικαίωμα ψήφου. Το 2014, ο νόμος με τίτλο «Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινής Ένταξης και Κοινωνικής Ένταξης και Λοιπές Διατάξεις» οδήγησε στην κατάργηση του δικαιώματος ψήφου στις τοπικές εκλογές, γεγονός που αποδεικνύει την απομάκρυνση των μεταναστών από τις πολιτικές διαδικασίες, διακόπτοντας κάθε δυνατότητα πολιτικής συμμετοχής στην τοπική κοινωνία με. (Μπάγκαβος & Παπαδοπούλου, 2006)

Μειωμένο ενδιαφέρον για τις πολιτικές εφαρμογές εξέφρασαν οι πρόσφυγες από το Αφγανιστάν και τη Συρία. Παρότι περιέγραψαν τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν, φαίνεται πως ο πρωταρχικός τους στόχος ήταν η επιβίωση, κυρίως μέσω της αναζήτησης εργασίας και κάλυψης βασικών αναγκών. Η εστίασή τους σε ζητήματα καθημερινότητας και η προσπάθεια προσαρμογής στις συνθήκες της χώρας υποδοχής δεν άφησαν περιθώρια για εμπλοκή ή ενδιαφέρον σχετικά με τις πολιτικές διαδικασίες ή τις εφαρμοζόμενες πολιτικές.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στην παρούσα μελέτη έχει εξεταστεί ο κοινωνικός αποκλεισμός και η απομόνωση όπως τον βιώνουν οι μετανάστες και οι πρόσφυγες στην πόλη της Πάτρα. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις πολυδιάστατες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες, όπως η δυσκολία πρόσβασης στις δημόσιες υπηρεσίες, οι διακρίσεις, οι αβέβαιες συνθήκες εργασίας και στέγασης, καθώς και η έλλειψη πολιτικής συμμετοχής.

Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από μετανάστες και πρόσφυγες, δύο ομάδες που απολαμβάνουν διαφορετικό καθεστώς και συνήθως δεν αναλύονται οι συνθήκες αποκλεισμού αυτών των δύο ομάδων ταυτόχρονα. Παρά τις διαφορές τους, η παρούσα μελέτη επέλεξε να αναλύσει το μέγεθος του κοινωνικού αποκλεισμού και των δύο αυτών ομάδων ταυτόχρονα, προκειμένου να αποτυπωθεί ένα ευρύτερο πλαίσιο του κοινωνικού αποκλεισμού και των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν στην πόλη της Πάτρας. Η επιλογή αυτή κρίθηκε σκόπιμη, καθώς παρά τις νομικές διαφοροποιήσεις, οι δύο ομάδες μοιράζονται κοινές εμπειρίες αποκλεισμού, όπως περιορισμένη πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες, δυσκολίες στην απασχόληση, ασταθείς συνθήκες στέγασης και κοινωνικές διακρίσεις. Αναλύοντας παράλληλα τις συνθήκες που βιώνουν μετανάστες και πρόσφυγες, η έρευνα αποσκοπεί να αναδείξει τα κοινά σημεία αλλά και τις διαφορές στις εμπειρίες αποκλεισμού, επιτράπηκε μια πιο ολοκληρωμένη κατανόηση του φαινομένου.

Από τα δεδομένα της έρευνας προκύπτει ότι ο χρόνος διαμονής στην πόλη καθώς και η βλέψη για μόνιμη ή όχι εγκατάσταση παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στην κοινωνική ενσωμάτωση. Ειδικότερα, τα άτομα που έχουν επιλέξει την Πάτρα ως μόνιμη περιοχή εγκατάστασης φαίνεται να εμπλέκονται σταδιακά περισσότερο στην τοπική κοινωνία, δημιουργώντας δίκτυα υποστήριξης, αναπτύσσοντας κοινωνικές σχέσεις και συμμετέχοντας σε δραστηριότητες που ενισχύουν την ενσωμάτωσή τους.

Αντίθετα, όσοι βλέπουν την πόλη ως μια προσωρινή στάση ή δίοδο προς άλλες χώρες, όπως προς την Ιταλία ή άλλους ευρωπαϊκούς προορισμούς, δεν επενδύουν σε διαδικασίες που θα τους οδηγήσει τελικά στην ένταξη. Η έλλειψη προσδοκίας για μακροχρόνια παραμονή

περιορίζει την ανάγκη τους να αναπτύξουν σχέσεις με την τοπική κοινότητα ή να διεκδικήσουν συμμετοχή σε κοινωνικούς και επαγγελματικούς τομείς.

Καθοριστικό ρόλο που διαδραματίζει η νομική κατοχύρωση στην κοινωνική και επαγγελματική τους ένταξη. Οι δυσκολίες που αναφέρθηκαν όπως η γραφειοκρατία, οι καθυστερήσεις στις διαδικασίες, οι οικονομικές απαιτήσεις για την έκδοση εγγράφων και η έλλειψη σαφούς κατανόησης των διαδικασιών, δημιουργούν σημαντικά εμπόδια και εντείνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό. Οι αναφορές στις εμπειρίες τους φανερώνουν ένα σύστημα που, παραμένει αργό, γραφειοκρατικό και, συχνά, οικονομικά δυσβάσταχτο, δεδομένων των απαιτήσεων της αγοράς. Δημιουργούνται επισφαλείς συνθήκες οι οποίες αλλάζουν συνεχώς με την πάροδο των χρόνων. Οι εναλλαγές αυτές διατηρούν τους μετανάστες σε ένα πρώιμο στάδιο ένταξης χωρίς δυνατότητα συμμετοχής.

Η εύρεση εργασίας δεν αποτελεί ιδιαίτερο πρόβλημα για τους μετανάστες και πρόσφυγες, καθώς, όπως προκύπτει από τα δεδομένα, υπάρχει ανάγκη για εργατικό δυναμικό ενώ σε καμία περίπτωση δεν αποτελεί πρόβλημα για τους εργοδότες πιθανότητα αδήλωτης εργασίας ειδικά σε μη ορατά επαγγέλματα. Οι περισσότεροι περιορίζονται σε χαμηλόμισθες, επισφαλείς θέσεις, όπου στερούνται βασικών εργασιακών δικαιωμάτων, όπως ασφάλιση. Η απουσία των παραπάνω οδηγεί σε μια κατάσταση όπου οι εργαζόμενοι απλώς βιοπορίζονται, σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον.

Η πρόσβαση στις δημόσιες υπηρεσίες και άλλες δομές υποστήριξης αποτελεί έναν κρίσιμο τομέα όπου οι μετανάστες και πρόσφυγες συχνά αντιμετωπίζουν σοβαρά εμπόδια. Ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα που αναφέρθηκαν είναι η γλωσσική ανεπάρκεια. Η μη γνώση της ελληνικής γλώσσας, σε συνδυασμό με την απουσία εξειδικευμένου προσωπικού ή διερμηνέων στις δημόσιες υπηρεσίες, καθιστά εξαιρετικά δύσκολη τη διεκπεραίωση των καθημερινών αναγκών τους. Οι πρόσφυγες και μετανάστες που δεν μιλούν ελληνικά δυσκολεύονται να συμπληρώσουν έγγραφα, να κατανοήσουν τις διαδικασίες και τα δικαιώματά τους, καθώς και να έχουν πρόσβαση σε βασικές παροχές, όπως ιατρική περίθαλψη ή νομική βοήθεια. Παρά τις ελλείψεις στις δημόσιες δομές, αναφέρθηκε ότι σε ορισμένες περιπτώσεις παρέχεται υποστήριξη μέσω εθελοντικών οργανώσεων, όπως η «Κίνηση Υπεράσπισης Δικαιωμάτων Προσφύγων και Μεταναστών», που προσφέρει βοήθεια συνοδεύοντας πρόσφυγες και μετανάστες στις υπηρεσίες και εξασφαλίζοντας καλύτερη κατανόηση των διαδικασιών. Ωστόσο, αυτές οι πρωτοβουλίες είναι περιορισμένες και δεν επαρκούν για την κάλυψη των αναγκών. Στην πραγματικότητα η έντονη αυτή δραστηριοποίηση οφείλεται σε έλλειψη

τοπικών και εθνικών πολιτικών με αποτέλεσμα οι εθελοντές να αναλαμβάνουν τον ρόλο αυτών σε μία πόλη που έχει γνωρίζει μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα.

Τα αποτελέσματα της έρευνας για τις σχέσεις της τοπικής κοινωνίας με τους μετανάστες και τους πρόσφυγες αναδεικνύουν την συνύπαρξη παρά ουσιαστική αλληλεπίδραση. Η διαμόρφωση σχέσεων δεν επιτυγχάνεται σε σημαντικό βαθμό εκτός των Αλβανών μεταναστών που βρίσκονται από μικρή ηλικία στην Πάτρα. Η αποστασιοποίηση μεταξύ των δύο πληθυσμών αυτή εξαρτάται από πολλαπλούς παράγοντες, όπως η καταγωγή, η θρησκεία αλλά και οι πολιτισμικές διαφορές. Παρότι οι περισσότεροι από τους ερωτώμενους δεν ανέφεραν σημαντικά προβλήματα με τη στάση της τοπικής κοινωνίας, η ανάπτυξη στενότερων σχέσεων με τον ντόπιο πληθυσμό παραμένει περιορισμένη, ωστόσο δεν χαρακτηρίστηκε εχθρική. Οι πρόσφυγες από την άλλη οι οποίοι βρισκότουσαν γεωγραφικά αποκλεισμένοι σε περιοχές εκτός του αστικού ιστού δεν φαίνεται να έχουν ιδιαίτερες επαφές με την τοπική κοινωνία. Οι όποιες επαφές περιορίστηκαν κυρίως σε εθελοντικές οργανώσεις και δομές υποστήριξης, γεγονός που επιβεβαιώνει ότι η γεωγραφική τοποθέτηση διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη δυνατότητα κοινωνικής ενσωμάτωσης και αλληλεπίδρασης.

Η διαδικασία διαμονής αναπτύσσεται περιμετρικά του αστικού κέντρου σαν ιστός εντοπίζοντας πιο κοντά σε αυτό μετανάστες πιο ενσωματωμένους και απομακρυσμένους τους παράτυπους μετανάστες και τους πρόσφυγες. Η διαδικασία διαμονής διαμορφώνεται περιμετρικά του αστικού κέντρου της Πάτρας, σχηματίζοντας έναν κοινωνικό και γεωγραφικό ιστό. Μετανάστες που είναι πιο ενσωματωμένοι, έχοντας μεγαλύτερη διάρκεια παραμονής και καλύτερη οικονομική σταθερότητα, τείνουν να διαμένουν σε περιοχές πιο κοντά στο αστικό κέντρο. Αντίθετα, οι παράτυποι μετανάστες και οι πρόσφυγες, που συχνά αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσκολίες και νομική αβεβαιότητα, βρίσκονται γεωγραφικά απομονωμένοι σε απομακρυσμένες περιοχές, συνήθως σε εγκαταλελειμμένα εργοστάσια ή άλλους πρόχειρους χώρους διαμονής. Αυτή η απομάκρυνση από το αστικό κέντρο ενισχύει την κοινωνική τους απομόνωση και περιορίζει τις δυνατότητές τους να ενσωματωθούν στην τοπική κοινωνία, ενώ παράλληλα τους αφήνει ευάλωτους σε συνθήκες εκμετάλλευσης και ανασφάλειας. Παρόλο που το λιμάνι της Πάτρα δεν αποτελεί πόλο έλξης λόγω των πολύ αυστηρών ελέγχων που έχουν εφαρμοστεί, εξακολουθεί να υφίσταται ως χώρος προσέλευσης χωρίς καμία παρέμβαση (τοπική ή κρατική) δημιουργίας καλύτερων συνθηκών διαβίωσης. Το αίσθημα ασφάλειας είναι ανύπαρκτο για τους πρόσφυγες και τους μετανάστες που διαμένουν σε απομακρυσμένες περιοχές ή προσωρινούς χώρους στέγασης. Η παρουσία διακινητών

περιορίζεται μόνο στην οικονομική εκμετάλλευση, απαιτώντας χρηματικά ποσά για τη διαμονή, αλλά συχνά εξαναγκάζουν τους ανθρώπους να θέτουν τη ζωή τους σε κίνδυνο προκειμένου να συνεχίσουν το «ταξίδι» τους ή να αλλιώς όμως αναφέρθηκε «να παίξουν το παιχνίδι» διατηρήσουν μια θέση σε αυτούς τους χώρους. Φυσικά, η τοπική κοινωνία, και ιδιαίτερα οι θεσμικοί φορείς που φέρουν την ευθύνη για την διατήρηση της κατάστασης αυτής η οποία εμποδίζει την βασική διαβίωση μεταναστών και προσφύγων, δεν έχουν παρέμβει αποτελεσματικά.

Αναφορικά με την πολιτική ένταξη και άσκηση δικαιωμάτων, οι μετανάστες που έχουν παραμείνει μεγαλύτερο χρονικό διάστημα στην Πάτρα παρουσίασαν μια βαθύτερη κατανόηση των πολιτικών και ανάγκης συμμετοχής σε αυτές, ενώ παράλληλα τονίζουν τις διαφορές ανάμεσα στις τοπικές και τις εθνικές πολιτικές. Η μικρότερη κλίμακα στην οποία ζουν στα πλαίσια της πόλης της Πάτρα και η πιο άμεση σχέση με τις τοπική διοίκηση αναγνωρίζονται ως παράγοντες που δημιουργούν μεγαλύτερες συνθήκες ασφάλειας ,συγκριτικά με το τις άλλες πόλεις και την γενικότερη εικόνα που έχουν αναφορικά με την διαχείριση της μετανάστευσης.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Δεδομένης της συνεχούς παρουσίας μεταναστών και προσφύγων στην πόλη της Πάτρας, οποία αποτελεί έναν από τους βασικούς προορισμούς και σημεία διέλευσης για πληθυσμούς που αναζητούν καλύτερες συνθήκες ζωής, είναι απαραίτητο να εφαρμοστούν πιο επιτακτικές και σταθερές πολιτικές τόσο σε εθνικό όσο και σε τοπικό επίπεδο, με έμφαση στην αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού, την ενίσχυση της κοινωνική ένταξη και τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης.

Ειδικότερα, είναι απαραίτητο να δημιουργηθούν εξειδικευμένες δομές που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες μεταναστών και προσφύγων. Η έλλειψη αυτών των δομών έχει μεταθέσει την μεγαλύτερη ευθύνη για την ενημέρωση σε νομικά ζητήματα και την παροχή βασικών αγαθών σε εθελοντικές δομές και κατά ένα μέρος στην τοπική κοινωνία. Η δημιουργία δομών, θα συνέβαλε σημαντικά στην ορθή ενημέρωση για νομικές διαδικασίες, προσφέροντας στους μετακινούμενους πληθυσμούς τα απαραίτητα εργαλεία για την ομαλή ένταξή τους στην τοπική κοινωνία. Μέσω της ενημέρωσης οι πληθυσμοί αυτοί θα είχαν την ευκαιρία να αντιμετωπίσουν την Πάτρα, όχι μόνο ως ένα ενδιάμεσο σταθμό ή δίοδο προς άλλες ευρωπαϊκές χώρες, αλλά και ως μία πόλη-προορισμό για μόνιμη εγκατάσταση. Επιπρόσθετα, για την αποτελεσματική καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, κρίνεται απαραίτητο να δημιουργηθούν εξειδικευμένες δομές που θα παρέχουν τη δυνατότητα εκμάθησης της γλώσσας, επαγγελματικής κατάρτισης και υποστήριξης για την εύρεση εργασίας. Η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας είναι σημαντική για τη διευκόλυνση της επικοινωνίας με την τοπική κοινωνία και η δημιουργία δικτύου εύρεσης εργασίας θα προωθήσει τις ασφαλείς και νόμιμες επιλογές εργασίας ώστε να απολαμβάνουν οι μετανάστες και οι πρόσφυγες καλύτερες εργασιακές συνθήκες.

Σημαντικές είναι οι παρεμβάσεις αναφορικά με τις στεγαστικές συνθήκες των μεταναστών και των προσφύγων στα παλιά εργοστάσια της Πόλης. Τα κύματα τα τελευταία χρόνια έχουν μειωθεί σημαντικά λόγω των μεγάλων μέτρων ασφάλειας του νέου λιμανιού. Ωστόσο, το μόνο μέτρο που έχει υιοθετηθεί όλα αυτά τα χρόνια αφορά αφορά την ενίσχυση της ασφάλειας και την περιορισμένη πρόσβαση στο λιμάνι, προκειμένου να αποτραπεί η χρήση του ως πύλη προς άλλες χώρες. Ταυτόχρονα, με τις δομές υποστήριξης, χρειάζεται να δημιουργηθούν δομές φιλοξενίας για τους πληθυσμούς αυτούς. Μέχρι τώρα, οι δομές που υποστηρίζονται είναι η

δομή κακοποιημένων γυναικών, η δομή αστέγων και η δομή ασυνόδευτων ανηλίκων. Αυτό σημαίνει ότι όσοι και όσες δεν πληρούν τα συγκεκριμένα κριτήρια ή δεν απολαμβάνουν συγκεκριμένο νομικό καθεστώς, οι επιλογές τους είναι περιορισμένες έως ανύπαρκτες. Τέλος, είναι αναγκαίο για την ένταξη στην τοπική κοινωνία να ενισχυθεί η πολιτική συμμετοχή η οποία θα μπορούσε να ενισχύσει την αίσθηση του ανήκειν και της πολιτικής συμμετοχής. Παρά την ύπαρξη των ΣΕΜΠ σε εθνικό επίπεδο, μία καλή πρακτική θα ήταν μια δημιουργία συλλογικού πλαισίου σε συνεργασία με τις τοπικές αρχές για την υιοθέτηση νέων πολιτικών εστιασμένα στις ανάγκες και τα προβλήματα των μεταναστών και των προσφύγων. Συμπερασματικά, η ανάλυση του κοινωνικού αποκλεισμού και της κοινωνικής-χωρικής απομόνωσης που βιώνουν οι μετανάστες και πρόσφυγες στην πόλη της Πάτρας αναδεικνύει την επιτακτική ανάγκη για την υιοθέτηση στοχευμένων πολιτικών και δράσεων. Η Πάτρα, λόγω της γεωγραφικής της θέσης και του ρόλου της ως σημαντικού λιμανιού που συνδέει την Ελλάδα με την Ευρώπη, αναμένεται να συνεχίσει να αποτελεί πόλη υποδοχής για τους μετακινούμενους πληθυσμούς. Εάν η τοπική κοινωνία, οι τοπικές αρχές και οι θεσμοί, δημιουργήσουν ένα λειτουργικό σύστημα διαχείρισης αλληλοστηριζόμενο, εκτός των ασφαλών συνθηκών διαβίωσης που θα εξασφαλίζονται, θα μπορέσει η Πάτρα να μετατραπεί σε πόλη όχι μόνο υποδοχής αλλά και μακράς παραμονή ενισχύοντας με αυτό τον τρόπο την τοπική κοινωνία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ανάγνου, Μ. (2020). Ακυβέρνητες ροές: Πολιτικές διαχείρισης προσφυγικής/μεταναστευτικής κρίσης. Εκδόσεις Παπαζήση.

Γεωργιάδης, Δ. Θ., & Πανταζής, Β. Α. (2020). Αναγκαστική μετανάστευση στην Ελλάδα: Πολιτική κοινωνικής και επαγγελματικής ένταξης προσφύγων/μεταναστών. Εκδόσεις Διάδραση.

Γούδηρας, Δ., Βαλκάνος, Ε., Μάρδας, Γ., & Μάρδας, Δ.-Ε. (2018). Σύγχρονα θέματα κοινωνικής πολιτικής. Εκδόσεις Ζυγός.

διαΝΕΟσις. (2024, Σεπτέμβριος). *Ένταξη μεταναστών και προσφύγων στην Ελλάδα*. https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2024/09/Immigration_brochure-v4.pdf

Έμκε-Πουλοπούλου, Η. (2007). Η μεταναστευτική πρόκληση. Εκδόσεις Παπαζήση.

Ελληνική Κυβέρνηση. (2019, 17 Ιανουαρίου). Παρουσίαση «Εθνικής Στρατηγικής για την Ένταξη». <https://www.government.gov.gr/parousiasi-ethnikis-stratigikis-gia-tin-entaxi/>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2011). *Ευρωπαϊκή Ατζέντα για την Ένταξη των Υπηκόων Τρίτων Χωρών*. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM:c10611&frontOfficeSuffix=%2F>

Ευρωπαϊκή Ένωση. (2007). *Ταμείο Ένταξης (2007-2013)*. Ανακτήθηκε από <https://eur-lex.europa.eu/EL/legal-content/summary/integration-fund-2007-13.html>

Ευρωπαϊκή Ένωση. (2012). *Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, C 326, 391–407. Ανακτήθηκε από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT>

ΙΝΕ/ΓΣΕΕ. (2014, Μάρτιος). *Μηνιαία έκδοση του Ινστιτούτου Εργασίας της ΓΣΕΕ, τεύχος 104*. https://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2014/02/files/104_MARTIOS.pdf

Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Εκδόσεις Κριτική.

Καψάλης, Α. (2023). *Μετανάστες εργάτες γης: Καθεστώτα εξαίρεσης στην εργασία και στην κινητικότητα*. Εκδόσεις Άπαρσις.

Κασιμάτη, Κ. (Επιμ.). (2007). *Κοινωνικός αποκλεισμός: Η ελληνική εμπειρία*. Εκδόσεις Gutenberg.

Μπάγκαβος, Χ., & Παπαδοπούλου, Δ. (Επιμ.). (2006). *Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία*. Εκδόσεις Gutenberg.

Μουσιδής, Α., & Παπαδοπούλου, Δ. Β. (Επιμ.). (2011). *Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα: Εργασία, εκπαίδευση, ταυτότητες*. Εκδόσεις Κριτική.

Νόμος 4555/2018, άρθρο 79. (2018). Συμβούλιο Ένταξης Μεταναστών και Προσφύγων. Στο Νόμος 4555/2018 - Πρόγραμμα «ΚΛΕΙΣΘΕΝΗΣ Ι». <https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/n-4555-2018/arthro-79-nomos-4555-2018-symvoylio-entaxis-metanaston>

Παντελίδου, Χ. (2019). *Θυρόκλειστες κοινότητες και χωροκοινωνικός αποκλεισμός: Μετασηματισμοί μορφής και νοήματος στον σύγχρονο αστικό χώρο*. Νήσος.

Πετρόπουλος, Σ., & Χουλιάρας, Α. (Επιμ.). (2017). *Ξεπερνώντας εμπόδια, αναζητώντας ευκαιρίες: Η ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία*. Εκδόσεις Παπαζήση.

Σούζας, Ν., Μερμήγκα, Ι., & Διακουμάκου, Τ. (2021). *Γιατί η μοναξιά μου θεωρείται ασφαλής χώρα*. Αθήνα: Ψηφίδες

Σπυροπούλου, Ν. (2014). *Γενικές αρχές της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής: Μια σύντομη ανασκόπηση*. Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ). Ανακτήθηκε από https://www.ekke.gr/publication_files/genikes-arches-tis-ellinikis-metanasteutikis-politikis-mia-sintomi-anaskopisi

Τραμουντάνης, Α. (2021). *Η πολιτική για την ένταξη μεταναστών και αιτούντων/δικαιούχων διεθνούς προστασίας στην Ελλάδα: Ιστορική αποτίμηση, προκλήσεις, προοπτικές*. Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών. https://www.ekke.gr/publication_files/i-politiki-gia-tin-entaxi-metanaston-kai-aitounton-dikaiouchon-diethnous-prostasias-stin-ellada-istoriki-apotimisi-proklisis-prooptikes-1

Τριανταφυλλίδου, Α., & Μαρούκης, Θ. (Επιμ.). (2010). Η μετανάστευση στην Ελλάδα του 21ου αιώνα. Εκδόσεις Κριτική.

Τρουμπέτα, Σ. (Επιμ.). (2012). Το προσφυγικό και μεταναστευτικό ζήτημα: Διαβάσεις και μελέτες συνόρων. Εκδόσεις Παπαζήση.

Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες. (2017, 18 Μαΐου). *Η Σύμβαση του 1951 σχετικά με το Καθεστώς των Προσφύγων*. Ανακτήθηκε από <https://www.unhcr.org/gr/4163-η-σύμβαση-του-1951-σχετικά-με-το-καθεστώς-τ.html>

Υποστήριξη Προσφύγων στο Αιγαίο (RSA). (2023). *Συστημικές ελλείψεις στην πρόσβαση των δικαιούχων διεθνούς προστασίας σε δικαιολογητικά έγγραφα και κοινωνικά δικαιώματα*. Ανακτήθηκε από <https://rsaegean.org/el/report-dikaiouchoi-diethnous-prostasias/>

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. (2021, 29 Νοεμβρίου). *Εθνική στρατηγική για την κοινωνική ένταξη αιτούντων άσυλο και δικαιούχων διεθνούς προστασίας*. <https://migration.gov.gr/migration-policy/integration/politiki-entaxis-se-ethniko-epipedo/ethniki-stratigiki/>

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. (χ.χ.). *Πρόγραμμα HELIOS*. Ανακτήθηκε από <https://migration.gov.gr/migration-policy/integration/draseis-koinonikis-entaxis-se-ethniko-epipeo/programma-helios/>

Φέρωνας, Α. (2019). Κοινωνικός αποκλεισμός και κοινωνική αλληλεγγύη στην Ελλάδα της κρίσης. Διόνικος.

Φίλης, Κ. (2017). Πρόσφυγες, Ευρώπη, Ανεσφάλεια. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδόπουλος.

Generation 2.0 RED. (2022, 24 Ιανουαρίου). Η νέα Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη αφήνει εκτός το 88% των μεταναστών. <https://g2red.org/el/the-new-national-strategy-for-integration-leaves-out-88-of-immigrants/>

Generation 2.0 RED. (2019, 18 Φεβρουαρίου). Οι παρατηρήσεις του ΑΣΕΤ για την Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη. <https://g2red.org/el/aset-s-observations-on-the-national-integration-strategy/>

Lawspot.gr. (2023, 5 Απριλίου). Δημοσιεύθηκε ο νέος Κώδικας Μετανάστευσης (Ν. 5038/2023 <https://www.lawspot.gr/nomika-nea/dimosieythike-o-neos-kodikas-metanasteuysis-n-5038-2023>

International Rescue Committee, & Common Ground. (2021). *Η Ευρωπαϊκή χρηματοδότηση για την ένταξη μεταναστών και προσφύγων στην Ελλάδα: Τα περιθώρια στενεύουν.* <https://eu.rescue.org/sites/default/files/2021-07/The%20clock%20is%20ticking%20IRC%20CG%20report%20final%20GR.pdf>

Refugee Support Aegean. (2022, 22 Δεκεμβρίου). *Σχετικά με τον τερματισμό του προγράμματος στέγασης ESTIA II για τους αιτούντες άσυλο.* Ανακτήθηκε από <https://rsaegean.org/el/gia-ton-termatismo-tou-estia-ii-gia-tous-aitountes-asylo/>

R.S.A. (2024, 22 Ιανουαρίου). *Νέα διακοπή του προγράμματος HELIOS στερεί από αναγνωρισμένους πρόσφυγες και προσφύγισσες την ελάχιστη υποστήριξη.* RSA Aegean. <https://rsaegean.org/el/helios-nea-diakopi/>

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Castles S and Miller MJ. (1993) *The age of migration: international population movements in the modern world*, Basingstoke: Macmillan.

Coleman, J. S. (1990). *Foundations of social theory*. Belknap Press of Harvard University Press.

Craib, I. (2012). *Classical social theory*. Oxford University Press

De Haan, A. (2000) *Social Exclusion: Enriching the Understanding of Deprivation*.

European Commission. (2005). *A common agenda for integration – Framework for the integration of third-country nationals in the European Union* (COM(2005) 389 final).

Ανακτήθηκε από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52005DC0389>

Faist T. (2000a) Transnationalization in international migration: implications for the study of citizenship and culture. *Ethnic and Racial Studies* 23: 189-222.

International Organization for Migration. (2024). *Forced migration or displacement*. Migration Data Portal. Ανακτήθηκε από <https://www.migrationdataportal.org/themes/forced-migration-or-displacement>

Levitas, R. (2005). Three discourses of social exclusion. In *The inclusive society?* (pp. 7--28). Palgrave Macmillan UK.

Massey, D. S., & Denton, N. A. (1988). Dimensions of residential segregation. *Social Forces*, 67(2), 281–315. <https://doi.org/10.1093/sf/67.2.281>

Massey DS, Arango J, Hugo G, et al. (1993) Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review* 19: 431-466.

Putnam, D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.

Refugee Support Aegean. (2024, Ιούνιος). *Refugee camps in mainland Greece*. Ανακτήθηκε από <https://rsaegean.org/en/refugee-camps-in-mainland-greece/>

Silver, H. (1994). Social exclusion and social solidarity: Three paradigms. *International Labour Review*, 133(5--6), 531--578.

Uršič, M. (2007). Culture as exclusion? Migrants and exclusive spatial demarcation in the city. *EURODIV Paper 45.2007*. Fondazione Eni Enrico Mattei. Ανακτήθηκε από https://www.academia.edu/47741085/Culture_as_Exclusion_Migrants_and_Exclusive_Spatial_Demarcation_in_the_City